

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

**ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА ТУРИЗМУ**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
БАКАЛАВРА**

**на тему: «Сакральна архітектура та її використання для розвитку туризму
в Україні»**

здобувач 4 курсу групи ТУ-21д

спеціальність: 242 Туризм і рекреація

Федоренко М. О.

(ПІБ здобувача)

(підпис)

Керівник роботи

д. е. н., проф. Зеленко О. О.

(вчене звання, науковий ступінь, ПІБ)

(підпис)

КИЇВ – 2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

Факультет юридичний
(повне найменування факультету)
Кафедра Історії, археології та туризму
(повне найменування кафедри)
Освітній ступінь бакалавр
(бакалавр, магістр)
Спеціальність 242 Туризм і рекреація
(шифр і назва спеціальності)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
к. і. н, доц. Сапицька О.М.

« 17 » квітня 20 25 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Федоренко Микола Олексійович
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача)

1. Тема роботи: «Сакральна архітектура та її використання для розвитку туризму в Україні»

керівник роботи: д.е.н., проф. Зеленко О. О.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету: від « 17 » квітня 20 25 року № 72/19.01

2. Строк подання студентом роботи до захисту: 06.06.2025

3. Вихідні дані: дані відкритих джерел мережі Інтернет, інформація відкритого доступу щодо діяльності провайдерів туристичних послуг України, наукова література

4. Зміст основної частини (перелік питань, які потрібно розробити):

1. Сакральна архітектура як туристичний ресурс

2. Аналіз туристичного потенціалу сакральної архітектурної спадщини України та світу

3. Перспективи використання української сакральної архітектурної спадщини для розвитку туризму в Україні

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): 18 таблиць, 19 рисунків, 36 літературних джерел.

6. Консультанти розділів

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Зеленко О. О.		
Розділ 2	Зеленко О. О.		
Розділ 3	Зеленко О. О.		

7. Дата видачі завдання « 17 » квітня 20 25 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Аналіз літератури	18.04.2025	виконано
2	Визначення мети, завдань, об'єкту та предмету дослідження	01.05.2025	виконано
3	Розділ 1.	10.05.2025	виконано
4	Розділ 2	20.05.2025	виконано
5	Розділ 3	01.06.2025	виконано
7	Оформлення та подання роботи на кафедру	06.06.2025	виконано
8	Захист	26.06.2025	виконано

Здобувач

 (підпис)

Федоренко М. О.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

 (підпис)

Зеленко О. О.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Федоренко Микола Олексійович Сакральна архітектура як туристичний ресурс. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота бакалавра за спеціальністю 242 «Туризм і рекреація». – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2025 рік.

У кваліфікаційній роботі досліджено сакральну архітектуру як складову культурної спадщини та перспективний туристичний ресурс. Розкрито її історичний розвиток у світі та в Україні, проаналізовано стилістичні, функціональні й символічні характеристики сакральних споруд. Окрема увага приділена інтеграції культових об'єктів у сучасні туристичні маршрути — паломницькі, культурно-пізнавальні, гастрономічні, екотуристичні та інші. Розглянуто сучасні підходи до використання цифрових технологій (AR, VR, 3D-тури) у популяризації сакральної спадщини.

У межах дослідження проаналізовано туристичний потенціал сакральних об'єктів, запропоновано класифікацію маршрутів за типами активностей і цільовою аудиторією. Обґрунтовано необхідність балансу між потребами туристів та збереженням автентичності сакрального простору. Робота має прикладне значення для фахівців у сфері туризму, культурної спадщини та місцевого розвитку.

Ключові слова: сакральна архітектура, культурна спадщина, релігійний туризм, паломництво, туристичні маршрути, духовність, інновації в туризмі.

ANNOTATION

Mykola Fedorenko sacred Architecture as a Tourist Resource. – Manuscript. Bachelor's qualification work in specialty 242 "Tourism and recreation". – Volodymyr Dahl East Ukrainian National University. – Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2025.

The thesis investigates sacred architecture as an essential component of cultural heritage and a promising tourist resource. The work explores the historical development of sacred architecture globally and in Ukraine, analyzing stylistic, functional, and symbolic aspects of religious buildings. Special attention is given to the integration of sacred sites into modern tourist routes, including pilgrimage, cultural, gastronomic, and eco-tourism.

The study emphasizes the role of sacred architecture in tourism development, presents a classification of routes based on activity types and target audiences, and highlights the use of digital technologies (AR, VR, 3D tours) to enhance visitor experience. The need for a balanced approach between tourism development and preservation of cultural authenticity is also justified. The results are of practical value for tourism professionals, heritage managers, and local development stakeholders.

Keywords: sacred architecture, cultural heritage, religious tourism, pilgrimage, tourist routes, spirituality, innovation in tourism.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
Розділ 1 САКРАЛЬНА АРХІТЕКТУРА ЯК ТУРИСТИЧНИЙ РЕСУРС.....	9
1.1 Поняття та значення сакральної архітектури як туристичного ресурсу.....	9
1.2. Історичний розвиток сакральної архітектури в Україні та в світі в контексті її залучення до туристичних маршрутів.....	16
1.3. Складові комплексного туристичного продукту, що формуються на основі відвідування об'єктів сакральної архітектури.....	29
Висновок до Розділу I.....	35
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ.....	37
2.1. Сучасні тенденції розвитку туристичних маршрутів на основі об'єктів сакральної архітектури.....	37
2.2. Іконічні об'єкти української архітектури та їх роль у розвитку туризму.....	43
2.3. Проблеми популяризації сакральної архітектурної спадщини в Україні, як складової для розвитку туризму.....	53
Висновок до Розділу II.....	58
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	60
3.1. Пропозиції щодо збереження і популяризації архітектури України, як складової туристичної індустрії.....	60
3.2. Використання сучасних інструментів для просування сакральних архітектурних об'єктів для розвитку туризму.....	67
3.3. Розробка туристичних маршрутів із фокусом на об'єкти сакральної архітектури.....	72
Висновок до Розділу III.....	81
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Сакральна архітектура є невід'ємною складовою культурної і історичної спадщини України, яка виконує подвійну функцію: відображає духовні традиції народу та слугує вагомим туристичним ресурсом. Унікальні дерев'яні храми Карпатського регіону, величні православні й католицькі собори, а також старовинні монастирі привертають увагу мільйонів туристів із України та інших країн. Проте потенціал сакральної архітектури як стимулювального чинника для розвитку туризму залишається недостатньо використаним.

Сучасний розвиток світової туристичної індустрії супроводжується зростанням інтересу до культурно-історичних та релігійних подорожей, що відкриває нові можливості для інтеграції сакральних архітектурних пам'яток у туристичні маршрути. Водночас існує низка проблем, пов'язаних зі збереженням цих об'єктів, їх популяризацією й оптимальним використанням у туристичній сфері. Це обумовлює необхідність дослідження ролі сакральної архітектури в розвитку туризму, що і визначає актуальність цієї теми.

Мета даної кваліфікаційної роботи полягає в аналізі потенціалу сакральної архітектури України як чинника для розвитку туризму та розробці шляхів її ефективного використання в якості туристичного ресурсу.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- дослідити поняття сакральної архітектури як туристичного ресурсу та її значення для туристичної індустрії.
- здійснити аналіз історичного розвитку сакральної архітектури України й світу в контексті формування туристичних маршрутів.
- охарактеризувати різновиди туристичних маршрутів на основі сакральних пам'яток.
- оцінити сучасні тенденції розвитку сакрального туризму як в Україні, так і за кордоном.
- виокремити знакові сакральні архітектурні об'єкти України та їхній внесок у розвиток туристичної сфери.

- ідентифікувати основні проблеми популяризації сакральної архітектури й запропонувати шляхи їх вирішення.

- розробити сучасні інструменти для просування сакральних архітектурних пам'яток.

- сформулювати концепцію туристичного маршруту, що базується на відвідуванні сакральних об'єктів.

Об'єктом дослідження є сакральна архітектурна спадщина України як компонент історико-культурного та паломницького туризму.

Предметом дослідження виступають методи збереження, популяризації й адаптації об'єктів сакрального туризму до потреб сучасної туристичної індустрії.

У процесі виконання роботи використовувалися такі методи дослідження:

- метод аналізу та синтезу — для вивчення історичних етапів розвитку сакральної архітектури та її впливу на формування туристичних потоків.

- порівняльний метод — для аналізу зарубіжного досвіду використання сакральної архітектури в туристичному контексті.

- системний підхід — для розробки пропозицій щодо збереження пам'яток і створення тематичних туристичних маршрутів.

- соціологічні методи — для з'ясування вподобань туристів і рівня зацікавленості сакральним туризмом.

Новизна дослідження полягає у комплексному підході до визначення ролі сакральної архітектури в контексті розвитку туризму. Вперше систематизовано сучасні тенденції популяризації сакральних пам'яток та запропоновано модель їх ефективної інтеграції у туристичну індустрію України.

Результати цього дослідження можуть знайти практичне застосування в діяльності органів місцевого самоврядування, туристичних агентств, громадських організацій та наукових установ, що працюють над розвитком сакрального туризму в Україні.

Запропонований туристичний маршрут і рекомендації щодо популяризації сакральних архітектурних пам'яток можуть бути ефективно застосовані в діяльності підприємств туристичної галузі.

Кваліфікаційна робота складається з трьох основних розділів. У першому розділі розглядається поняття сакральної архітектури як важливого туристичного ресурсу, аналізується її історичний розвиток та класифікація туристичних маршрутів, що базуються на відвідинах сакральних об'єктів. Другий розділ присвячений дослідженню туристичного потенціалу сакральної архітектури України та світу. У ньому аналізуються актуальні тенденції розвитку сакрального туризму, визначаються ключові українські об'єкти, які відіграють важливу роль у туристичній сфері, а також розглядаються проблеми популяризації таких об'єктів. У третьому розділі представлено пропозиції щодо збереження та популяризації сакральної архітектурної спадщини.

Особливу увагу приділено сучасним методам просування цієї спадщини та демонструється розроблений туристичний маршрут, орієнтований на сакральну архітектуру.

Таким чином, дослідження сакральної архітектури як туристичного ресурсу є вагомим кроком до ефективного використання культурної спадщини України в туристичній індустрії. Реалізація запропонованих заходів не лише сприятиме розвитку туризму, але й забезпечить збереження унікальних архітектурних об'єктів для майбутніх поколінь.

РОЗДІЛ 1. САКРАЛЬНА АРХІТЕКТУРА ЯК ТУРИСТИЧНИЙ РЕСУРС

1.1. Поняття та значення сакральної архітектури як туристичного ресурсу

Духовний світ людини завжди був під впливом енергії та особливих станів, що виникали завдяки "місцям сили", культовим і археологічним пам'яткам, сакральному мистецтву та архітектурі, священним образам, символам, текстам, музичним звукам і ритуалам. Для глибоко віруючих людей головним у житті є встановлення зв'язку та спілкування з Вищими Космічними Силами, Світовим Розумом чи Богом. Сакральний світ, властивий як людині, так і етносам, існував ще до виникнення релігій. Сакральне (від лат. священне, присвячене богам) – це все те, що має відношення до Божественного, релігійного, потойбічного, містичного та інших сенсів. Сакральними середовищами прийнято називати місця спілкування людини з вищим, Божественним та потойбічним Світом, наприклад, Єрусалим, Афон, Рим та ін.). В таких середовищах зазвичай присутні або створюються різноманітні сакральні об'єкти. В. Тарасова та І.Ковалевська визначають, що всі такі об'єкти – це такі, що мають як матеріальний вимір (сакральне місце, «місце сили») так і духовний (святе, священне місце). Вони у різний спосіб впливають на людину, її думки, свідомість, поведінку тощо. Сакральними можуть бути будь-які сакралізовані природні об'єкти (вершини гір, дерева, ріки, озера, джерела та ін.), що визнані священними і використовуються для здійснення ритуальних дій. До рукотворних святинь належать храми, ікони, місця, пов'язані з принесенням жертв, місця погребіння; також різні речі, що належали святим та з часом стали реліквіями [7, 8].

Сакральна архітектура впродовж багатьох віків та до наших часів є важливим елементом культурної спадщини людства. Вона яскраво та

органічно поєднує в собі духовні, історичні та мистецькі цінності певного історичного часу, регіону та етносу. Така архітектура охоплює релігійні споруди різних конфесій, що мають глибокий символічний зміст і є свідченням зародження та розвитку духовного життя суспільства. У цьому підпункті розглядаються основні аспекти поняття сакральної архітектури, її значення для туристичної галузі, а також можливості використання цього ресурсу у розвитку туризму.

Сакральна архітектура визначається як сукупність архітектурних споруд, створених для релігійних чи духовних цілей. До них належать храми, монастирі, каплиці, мечеті, синагоги, ступи та інші культові будівлі. Основною характеристикою сакральної архітектури є її зв'язок із вірою, релігійними традиціями та обрядами. Вона не лише слугує місцем для здійснення релігійних ритуалів, але й виступає виразником певних філософських ідей, естетичних норм і культурних цінностей певного історичного періоду.

Протягом тисячоліть життя людей було тісно переплетене з релігійними традиціями та обрядами. Церкви та храми відігравали центральну роль у таких важливих подіях, як народження, вінчання чи поховання. Їх архітектурна велич та розташування дозволяли храмам домінувати над іншими спорудами, слугуючи орієнтирами для мандрівників. Звук дзвонів, що лунав із дзвіниць, був не лише символом духовного пробудження, але й сповіщав про важливі події, радощі чи тривоги, які були важливими для всієї громади.

Український науковець Попович М. В. охарактеризував термін «сакральна архітектура» як архітектуру храму. [1]

Ярьоменко С.Г. визначив сакральну (культову) архітектуру як таку, що належить до споруд громадського типу, які призначені для відправлення певних релігійних обрядів. [2]

Енциклопедія сучасної України дає визначення сакральній архітектурі як архітектурі священних місць, споруд та дійств (обрядів). [6]

Отже, можна визначити схожість наведених визначень та єдину думку у їх вивченні.

Культова (сакральна) архітектура є важливою складовою культурної спадщини, що відображає традиції, вірування та естетичні уподобання певного суспільства. Вона належить до споруд громадського типу і призначена для відправлення релігійних обрядів, таких як богослужіння, молитви чи інші сакральні дії.

Особливості культової архітектури включають традиційність побудови, тобто використання архітектурних прийомів, які передаються з покоління в покоління. Це забезпечує спадкоємність у стилістиці та формотворенні. Суворі правила (канонічність), які визначають структуру, пропорції та оформлення будівель. Наприклад, у християнських храмах обов'язково враховується орієнтація на схід, форма хреста в плані або центральний купол. Простір в таких приміщеннях організований так, щоб сприяти зосередженню та духовному піднесенню. Це може проявлятися через високі склепіння, складну структуру інтер'єру чи символічну іконографію. Їх оформлення часто включає ікони, фрески, вітражі, різьблені деталі, які несуть не лише декоративну, але й духовно-виховну функцію

Такі особливості дозволяють фахівцям відносити сакральні споруди до окремої категорії пам'яток, що мають історико-культурну та духовну цінність.

В. Вечерський класифікує сакральні (культові) об'єкти архітектури та містобудування за їхньою функціональною належністю, розпланувально-просторовими характеристиками, періодом створення, стилістичними особливостями, композиційними типами, використовуваними матеріалами та іншими критеріями. [2] Він проаналізував відому сукупність сакральних будівель та створив розгалужену схему-класифікатор сакральних (культових) пам'яток архітектури та містобудування, яка представлена на рис. 1.1.

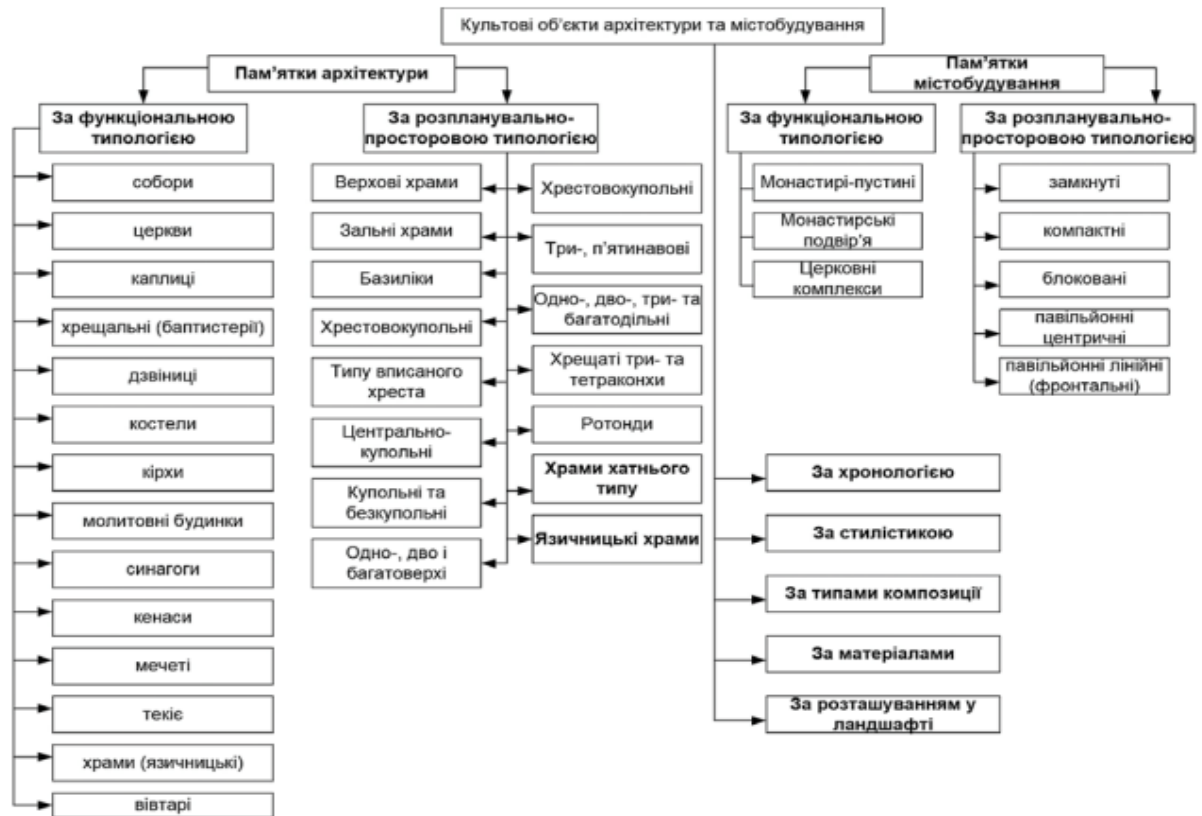

Рис. 1.1 Класифікатор сакральних (культових) пам'яток архітектури та містобудування

Джерело:[4]

Схема надає систематизовану класифікацію культових об'єктів архітектури та містобудування за різними критеріями. Згідно неї всі культові об'єкти можна умовно поділити на дві великі групи: пам'ятки архітектури та пам'ятки містобудування, які в свою чергу поділяються за функціональною та розпланувально-просторовою типологіями. Окремо автор схеми класифікує об'єкти сакральної архітектури за часом побудови, стилістикою, типами композицій, використаними матеріалами та по розташуванню у ландшафті.

Еліхіна Д.В. стверджує, що сакральна архітектура несе в собі глибокий символізм і знаковий зміст, покликаний відображати найвищі духовні

цінності через традиційні форми. Відновлення точних копій зруйнованих храмів відіграє важливу роль у відродженні духовного життя міста. [5]

Ярьоменко С.Г. також повідомляє, що на даний час у реєстрі пам'яток сакральної архітектури національного значення в цілому нараховується 1112 об'єктів. Але, на жаль, значна частина пам'яток через руйнування та перебудову втратили культурну цінність і вже не знаходиться на обліку або були виключені зі списку. [2]

Різні науковці у своїх працях часто використовують схожі терміни щодо туризму релігійними місцями, а саме – сакральний, релігійний, паломницький тощо. Розглядаючи визначення такого туризму, що пропонуються ними у своїх дослідженнях, можна припустити, що мова йде про один і той самий туристичний напрямок.

В. Тарасова та І. Ковалевська запропонували визначення сакрального туризму як духовно-екологічних маршрутів та турів сакральними місцями, з відвідуванням релігійних культових та археологічних об'єктів (кургани, мегаліти, наскальні малюнки, храми тощо). Популярності такого туризму сприяють наявність різноманітних релігійних святинь різних конфесій та течій, велика кількість пам'яток духовної культури, духовно-моральний стан населення. До сакрального туризму автори відносять всі види туристичних послуг, що стосуються релігії, різноманітних містичних і незрозумілих явищ і традицій. [7]

В. Ф. Кифяк характеризує релігійний туризм як подорож, яка має за мету виконання релігій-них процедур, місій, відвідування святих місць та ін. [10]

З. П. Сапелкіна вже виділяє релігійний туризм як один із спеціалізованих видів туризму, що передбачає подорожі з обов'язковим відвідуванням релігійних об'єктів, і має на меті формування духовних цінностей і задоволення пізнавальних потреб особистості. [11]

Закон України «Про туризм» не дає визначення релігійному туризму, а просто перераховує його серед інших видів. [12]

Як доводить Т. І. Божук, релігійний туризм є предметною областю для досліджень у багатьох галузях, а саме у географічних, культурологічних, теологічних, туризмологічних, краєзнавчих та інших (рис. 1.2).

Рис. 1.2 - Міждисциплінарний підхід вивчення релігійного туризму

Джерело: [9]

Цей дослідник розділяє паломництво (предметом дослідження є Церква) і окремо релігійний/сакральний туризм (предметом дослідження є туризмологія), пояснюючи відмінності між ними критеріями сприйняття об'єкта, мета, мотивація (потреба), місії (спонукальний мотив), світогляду людини, туристичного продукту, організаційних моментів при створенні туру, приуроченості до подій, тривалості подорожей, одягу, норм поведінки тощо. [9] Він пропонує схему, в якій представлена сучасна структура релігійно-туристичної діяльності (Додаток А).

Сакральні споруди відіграють значну роль у туристичній галузі, оскільки вони приваблюють мандрівників своєю унікальністю, історичною цінністю та духовною атмосферою. Найголовніші аспекти значення таких споруд для туризму представлені в таблиці 1.1. Для ефективного використання сакральної архітектури як туристичного ресурсу важливо

дотримуватися балансу між потребами туризму та збереженням духовної і культурної автентичності об'єктів.

Таблиця 1.1

Основні аспекти значення сакральної архітектури для туризму

Найменування	Коротке пояснення
Культурно-історична цінність	Сакральні об'єкти часто є пам'ятками архітектури, що ілюструють стильові особливості епохи, у якій вони були створені, а також події, пов'язані з історією регіону чи країни
Естетична привабливість	Багато сакральних споруд вражають своєю архітектурною майстерністю, гармонійністю форм, багатством декору та використанням символіки
Духовне значення	Для багатьох туристів відвідання сакральних місць є способом доторкнутися до духовного світу, відчутти гармонію чи знайти натхнення
Розвиток місцевих громад	Завдяки залученню туристів сакральна архітектура сприяє економічному розвитку регіонів, де розташовані такі об'єкти. Зокрема, це може бути створення нових робочих місць, розвиток інфраструктури та збереження культурної спадщини

Джерело: складено самостійно на підставі [3, 4]

Це передбачає організацію екскурсій, що акцентують увагу на історичних та культурних аспектах, створення умов для відвідування місць, зручних як для паломників, так і для світських туристів, забезпечення належного догляду та реставрації сакральних споруд, розробку етичних стандартів для взаємодії туристів із сакральними об'єктами.

Таким чином, сакральна архітектура є цінним туристичним ресурсом, здатним не лише задовольнити культурні та пізнавальні потреби туристів, але й сприяти збереженню духовної та культурної спадщини.

1.2. Історичний розвиток сакральної архітектури в Україні та в світі в контексті її залучення до туристичних маршрутів

Сакральна архітектура є унікальним культурним феноменом, що відображає духовні, соціальні та художні традиції кожного історичного періоду. Її еволюція в різних куточках світу, в тому числі і в Україні, відіграє важливу роль не лише у сфері наукових досліджень різних галузей, але й у розвитку туризму, який активно інтегрує ці пам'ятки в туристичні маршрути різних тематик та направленостей. З найдавніших часів релігійні споруди виконували містоутворюючу роль, а сьогодні вже стали емблемами націй, міст та країн, місцями туристичного паломництва

Не дивно, що сакральна архітектура має тисячолітню історію, починаючи з найдавніших культових споруд. Існує визначена періодизація її розвитку, яка включає чотири основні етапи:

I. Сакральна архітектура стародавніх цивілізацій.

Сакральна архітектура стародавніх цивілізацій є однією з найбільш вражаючих сторінок в історії людства. Її пам'ятки не лише демонструють високу майстерність будівничих, а й дають змогу зрозуміти духовні вірування та соціальні структури стародавніх суспільств. Спираючись на сучасні дослідження та праці провідних науковців, маємо деяку інформацію щодо таких споруд.

Сакральна архітектура Єгипту. Стародавній Єгипет відомий своїми грандіозними храмами та пірамідами, які служили не лише культовими спорудами, а й місцями вшанування фараонів. Відповідно до досліджень Лаврентьєвої, Н. В., єгипетські храми, такі як Карнак (рис. 1.3) і Луксор, відображали ідею космічного порядку (Маат), яку повинен був підтримувати фараон. Піраміди Гізи, створені для вшанування Ра та Осіріса, залишаються символами духовної величі цієї цивілізації. [13]

Рис. 1.3. Карнакський храмовий комплекс, Єгипет

Джерело: [\[8\]](#)

Карнакський храм є видатним прикладом інженерної майстерності та духовного прагнення людства, розташований на берегах Нілу в Єгипті. Цей величний комплекс, що займає площу понад 100 гектарів, вважається одним із найбільших релігійних центрів, створених в історії людства.

Месопотамія – зиккурати. Месопотамія, яка вважається колискою цивілізації, залишила у спадок унікальні зиккурати — багатоступінчасті культові споруди, присвячені богам, таким як Мардук чи Інанна.

Рис. 1.4. Храм Етеменанкі у Вавилоні

Джерело: [\[7\]](#)

За словами дослідника Лаврентьєвої, Н. В. зиккурати слугували місцями сполучення неба та землі, що символізувало їхню функцію як осередків божественної сили. Найвідоміший зиккурат — храм Етеменанкі у Вавилоні (рис. 1.4), який вважається прообразом Вавилонської вежі.

Індійська сакральна архітектура. Індія відома своїми храмами, пов'язаними з індуїзмом, буддизмом і джайнізмом. Ступи, такі як Велика ступа у Санчі, були символами буддистського просвітлення та місцями збереження священних реліквій.

Рис. 1.5. Велика ступа у Санчі, Індія

Джерело: [\[15\]](#)

Згідно з працею Ю. Бондара, ступи відображали ідею космічної гармонії через їхню кругову форму. Індуїстські храми, наприклад, храм Брахадішвара у Тамілнаді, демонструють вражаючі зразки дравідійської архітектури. [14]

У стародавньому світі (Єгипет, Месопотамія, Індія, Китай) сакральні споруди були осередками релігійного життя. Храми, зиккурати та піраміди демонстрували велич богів і суспільну значущість релігії. Вони створювались із використанням монументальних форм і складної символіки. Сьогодні пам'ятки, такі як піраміди в Гізі, зиккурати в Іраці чи храми Ангкор-Вата, стали ключовими туристичними об'єктами.

II. Античність. Храми античної Греції, такі як Парфенон, були присвячені божествам і символізували гармонію та баланс. За словами М. Єрмакової-Феруз, грецькі храми використовували пропорції золотого перерізу для створення естетичної досконалості. У Римі Пантеон став видатним прикладом поєднання релігії та інженерної майстерності. Круглий купол Пантеону символізував небесний звід, вшановуючи богів усіх релігій імперії. [15]

Рис. 1.6. Пантеон, Рим, Італія

Джерело: [5]

Цивілізації Мезоамерики, такі як майя та ацтеки, створили величні храми-піраміди. Храм Кукулькана в Чичен-Іці, за даними Н. Столярчук, був пов'язаний із астрономічними спостереженнями і календарними циклами. [16]

Рис. 1.7. Піраміда майя, Кукулькана, Мексика

Джерело: [12]

Ці споруди слугували місцями жертвоприношень та ритуалів, що забезпечували баланс між людьми та богами.

Сьогодні античні руїни є важливими центрами культурного туризму, де відвідувачі захоплюються красою античного мистецтва.

III. Середньовіччя. Середньовіччя стало епохою глибокого проникнення релігії у всі аспекти життя суспільства, що безпосередньо вплинуло на розвиток сакральної архітектури. Храми, собори, монастирі та каплиці були не лише місцями богослужіння, але й центрами громадського життя, освіти й мистецтва. Характеристики та приклади основних стилей середньовічної сакральної архітектури представлено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Основні стилі середньовічної сакральної архітектури

Найменування стилю	Основні особливості	Символіка	Приклад
1	2	3	4
Романський стиль (X–XII ст.)	Масивні стіни, вузькі вікна, напівкруглі арки та простота форм. Храми цього стилю мали оборонний вигляд через товсті стіни та невеликі вікна, що забезпечували безпеку і стабільність	Простота й масивність храмів відображала духовну скромність та надійність віри	Собор Святого Стефана в Кане (Франція) або базиліка Сан-Амброджо в Мілані (Італія)
Готичний стиль (XII–XV ст.)	Стрілчасті арки, великі вітражі, вузькі шпилі, підтримуючі контрфорси та високі склепіння. Готичні храми спрямовували погляд людини вгору, символізуючи устремління до Бога	Витонченість і складність форм відображали ідею божественного світла й нескінченності.	Собор Паризької Богоматері (Нотр-Дам), Кельнський собор у Німеччині, собор Святого Віта в Празі
Візантійський стиль	Купольні конструкції, мозаїки, багате декоративне оздоблення. Основна увага приділялася внутрішньому простору храму	Купол символізував небесний звід, а пишне внутрішнє оздоблення — райське блаженство	Софійський собор у Константинополі (сучасний Айя-Софія)

1	2	3	4
Ренесансна сакральна архітектура (перехід до Нового часу)	Симетрія, пропорційність, повернення до античних канонів архітектури, поєднання релігійних мотивів із гуманістичними ідеями	Пропорційність і симетрія в архітектурі відображали божественний порядок і досконалість створеного світу	Базиліка Святого Петра у Ватикані

Джерело: створено самостійно на підставі [17]

Крім середньовічних храмів, важливими осередками релігійного й культурного життя у вказану епоху стали монастирі. Вони включали церкви, скрипторії, бібліотеки, житлові приміщення для ченців, а також господарські будівлі.

Перші середньовічні монастирі (Бенедиктинські), які розробили чіткі плани забудови, такі як монастир Святого Галла в Швейцарії. Більш скромними в оздобленні, але архітектурно досконаліми були Цистерціанські монастирі, наприклад, монастир Фонтене у Франції.

Сакральні споруди цього періоду були не лише місцями поклоніння, а й носіями ідей та символів. Основними рисами таких споруд були вертикальність, що відображала прагнення до Бога і духовного просвітлення, Світло (Великі вітражі символізували божественне світло та благодать) та купол або шпиль, який символізував зв'язок між небом і землею

Середньовічні сакральні споруди залишаються цінними пам'ятками, які приваблюють мільйони туристів щороку. Вони є джерелом натхнення для архітекторів, істориків і митців, а також важливими символами культурної спадщини Європи. Середньовічна сакральна архітектура є унікальним явищем, що поєднує духовні ідеали, художню майстерність та інженерні досягнення свого часу. Її спадщина досі викликає захоплення й служить джерелом знань про культуру та світогляд середньовічної людини.

У Європі середньовічна сакральна архітектура стала домінувати завдяки будівництву церков, монастирів і соборів у романському та готичному стилях (наприклад, Нотр-Дам у Парижі чи собор Святого Віта у Празі). Церкви також слугували місцями паломництва, як-от Сантьяго-де-Компостела.

Середньовічні пам'ятки досі залишаються популярними серед паломників і туристів, які цікавляться архітектурою.

IV. Новий час і сучасність. Сакральна архітектура Нового часу та сучасності продовжила традиції минулих епох, але водночас відобразила значні зміни в суспільстві, культурі та технологіях. Розвиток науки, секуляризація, індустріалізація та нові мистецькі напрямки вплинули на вигляд і символіку релігійних споруд. Різноманітність видів будівель, їх форм та стилей постійно приваблюють мільйони туристів та дослідників зі всього світу.

Таблиця 1.3

Основні характеристики сакральної архітектури Нового часу (XVII–XIX ст.) та Сучасності (XX–XXI ст.)

Найменування стилю	Основні особливості	Символіка	Приклад
1	2	3	4
Сакральна архітектура Нового часу (XVII–XIX ст.)			
Бароко (XVII–XVIII ст.)	Розкіш, динамічність, драматизм і декоративність. Храми в стилі бароко відзначалися складними фасадами, багат шаровими формами, скульптурними елементами й грою світла.	Барокова архітектура намагалася вразити величчю та пишністю, наголошуючи на силі й величі Бога. Вона мала емоційний вплив на віруючих	Собор Святого Петра в Римі (декоративні елементи, створені Берніні), Церква Святого Миколая в Празі

1	2	3	4
Класицизм (XVIII–XIX ст.)	Простота, симетрія, звернення до античних канонів. Храми цього періоду акцентували увагу на логіці, порядку й гармонії	Гармонійна й строгість архітектури символізувала ідею раціонального Бога й світопорядку	Церква Мадлен у Парижі
Еклектика і неоготика (XIX ст.)	Відродження готичних елементів, поєднання різних стилів і форм. Характерна орієнтація на історичні мотиви	Прагнення повернутися до "духовного середньовіччя" через акцент на вертикальності та витонченості	Вестмінстерський собор у Лондоні (неоготика), церква Саграда Фамілія в Барселоні (еклектика, Антоніо Гауді)
Сакральна архітектура сучасності (XX–XXI ст.)			
Сакральна архітектура сучасності (XX–XXI ст.)	Мінімалізм, відмова від декоративності, функціональність. Нові матеріали, як-от бетон, скло й сталь, стали основою багатьох споруд	Модернізм намагався виразити духовність через простоту форм і новаторські конструкції. Акцент робився на внутрішньому змісті, а не на зовнішній декоративності	Капела Нотр-Дам-дю-О в Роншані (архітектор Ле Корбюзьє)
Бруталізм (середина XX ст.)	Монументальні споруди з бетону, суворі форми й мінімалізм	Прагнення до чесності архітектури через вираження матеріалу і структури	Церква Святої Марії в Роккоро (архітектор Оскар Німейєр)
Постмодернізм (кінець XX ст.)	Поєднання різних стилів, гумор, індивідуалізм. Характерна гра з формами й кольорами	Пошук нових шляхів вираження духовності через відмову від стандартних канонів	Католицька церква Богоматері в Торсхавні (Фарерські острови)
Сучасні тенденції (XXI ст.)	Стійке будівництво, інтеграція технологій, інтернаціональний стиль. Архітектура стає більш екологічною та інклюзивною	Прагнення до гармонії між природою, технологіями та духовністю	Католицька церква Святої Трійці в Гельсінкі (Фінляндія), Мечеть Шейха Зайда в Абу-Дабі.

Джерело: створено самостійно на підставі [18]

Крім нових стилей, в сучасній сакральній архітектурі відчутний вплив нових технологій та розвитку духовних ідей. Наприклад, сучасні сакральні будівлі активно інтегрують цифрові технології (розміщують інтерактивні екрани, використовують голограми тощо). Для побудови храмів в наш час намагаються використовувати екологічні матеріали (дерево), або ті, що були вже перероблені та використовуються повторно. Особливою ознакою сучасної релігійної архітектури є Створення просторів для представників різних релігій, наприклад, Кампо Санто у Венеції, де простір призначений для багатоконфесійного використання.

Таким чином, сакральна архітектура Нового часу та сучасності відображає поступове звільнення від традиційних канонів, інтеграцію інновацій та адаптацію до сучасних суспільних викликів. Вона стала символом пошуку нових форм духовності, гармонії з природою та людського прагнення до божественного у контексті змінного світу. Епоха Відродження принесла повернення до античних ідеалів гармонії, тоді як бароко додало динамічності, пишності та емоційності. Собор Святого Петра у Ватикані став зразком цієї епохи.

Сьогодні такі об'єкти приваблюють як релігійних, так і культурних туристів.

Сакральна архітектура в Україні є невід'ємною складовою культурної спадщини, що відображає еволюцію духовного життя, соціальних змін та художніх стилів протягом століть. Вона формувалася під впливом як місцевих традицій, так і різноманітних зовнішніх культурних і релігійних впливів, що зумовило її багатогранність та унікальність. Як і світова, сакральна архітектура України в своїй появі та розвитку має кілька основних етапів.

I. Сакральна архітектура Київської Русі (IX–XIII ст.). Період Київської Русі вважається початковим етапом формування української сакральної архітектури. Запровадження християнства в 988 році князем Володимиром Великим стало важливим чинником розвитку церковного будівництва.

Спочатку будувалися дерев'яні церкви, які були простими за формою. Згодом з'явилися кам'яні храми, що відображали візантійські архітектурні традиції. Знаковими пам'ятками перших сакральних будов є Софійський собор у Києві (XI ст.) – шедевр, що поєднує візантійські канони з місцевими елементами (рис. 1.8) та Церква Спаса на Берестові – приклад ранньої хрестовокупольної архітектури.

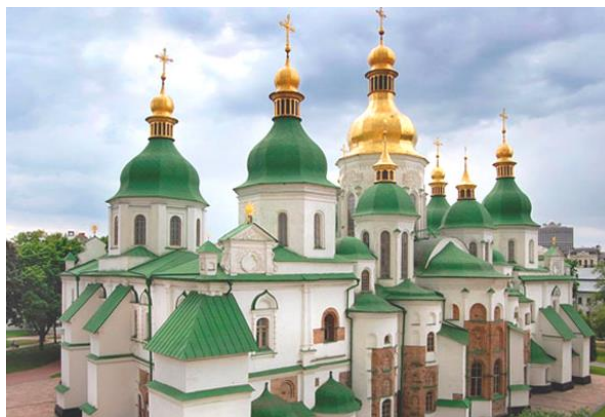

Рис. 1.8. Софійський собор, Київ, Україна

Джерело: [\[25\]](#)

Архітектурні форми й орнаменти храмів цього періоду мали глибокий духовний зміст, що відображав ідеї божественного порядку та величі.

II. Архітектура доби Галицько-Волинського князівства (XIII–XIV ст.). Галицько-Волинське князівство стало важливим осередком розвитку сакральної архітектури після занепаду Києва. Особливостями стилю архітектури цієї доби є синтез романських і готичних елементів із місцевими традиціями. Збережені пам'ятки вказують на використання каменю як основного будівельного матеріалу. Найяскравішими архітектурними представниками релігійної архітектури того часу є Успенський собор у Володимирі-Волинському та Церква Святого Пантелеймона в Галичі.

III. Сакральна архітектура козацької доби (XVII–XVIII ст.). Козацька доба позначилася розквітом унікального стилю – українського бароко, який став яскравим відображенням національної ідентичності. Українське бароко відзначалося пишністю, багатошаровістю форм, декоративністю та

поєднувало європейські барокові тенденції з традиціями дерев'яного зодчества. Особливе місце займали дерев'яні храми, які були гармонійно інтегровані в природний ландшафт, наприклад, Церква Святого Юра в Дрогобичі (рис. 1.9) - об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО і пам'ятка архітектури національного значення України, церква Вознесіння в Переяславі. Серед кам'яних храмів найбільш відомими є Києво-Печерська лавра (архітектурний ансамбль) та Андріївська церква в Києві (архітектор Бартоломео Растреллі).

Рис. 1.9. Церква Святого Юра, Дрогобич, Україна

Джерело: [\[36\]](#)

IV. Сакральна архітектура під владою імперій (XIX ст.). Протягом XIX століття українські землі перебували під владою Російської та Австро-Угорської імперій, що вплинуло на розвиток сакральної архітектури. У часи перебування України у складі Російської імперії будувались храми стилі класицизму, пізніше – у неовізантійському стилі (Володимирський собор у Києві), а австро-угорський період характеризувався активним розвитком греко-католицьких церков у Галичині (Собор Святого Юра у Львові).

V. Сакральна архітектура XX століття. Сакральна архітектура цього періоду зазнала значних випробувань через антирелігійну політику радянської влади. Багато храмів було зруйновано або використовувалося не за призначенням. В західній частині України в міжвоєнний час спостерігався

розвиток модернізму та неоготики. Радянський період відзначився заборонами будівництва нових храмів, а частини сакральних пам'яток зберігались у якості музеїв.

VI. Сакральна архітектура сучасності. Після здобуття Україною незалежності в 1991 році спостерігається відродження сакральної архітектури. Серед сакральних новобудов відбувалось спорудження нових храмів у традиційних і сучасних стилях (Патріарший собор Воскресіння Христового в Києві). В цей час розпочались і реставрації існуючих історичних храмів, зруйнованих у радянський період, а храми знову стають осередками не лише релігійного, а й культурного життя

Отже, історичний розвиток сакральної архітектури в Україні – це багатогранний процес, який відображає унікальну синергію духовності, культури та мистецтва. Ці пам'ятки є не лише спадщиною минулого, а й важливим чинником формування національної ідентичності та розвитку культурного туризму. Збереження та популяризація української сакральної архітектури є ключовим завданням сучасності. [2]

Сакральні споруди стародавніх цивілізацій є важливими не лише для історії та археології, а й для сучасного туризму. Вони привертають мільйони відвідувачів щороку, сприяючи економічному розвитку регіонів. Ці пам'ятки слугують мостами між минулим і сучасністю, зберігаючи духовну спадщину людства.

У XX–XXI століттях сакральна архітектура змінилась під впливом модернізму (храм Святої Сім'ї в Барселоні) та інноваційних технологій. Такі споруди часто поєднують традицію та сучасність.

Сучасні сакральні споруди створюють нові туристичні маршрути, орієнтовані на інноваційність та креативність.

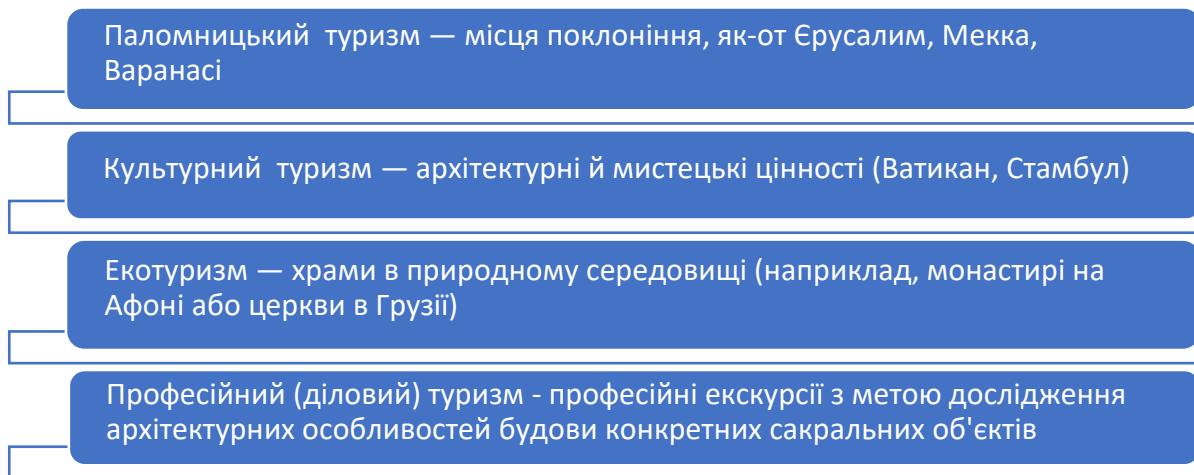

Рис. 1.10. Історична роль сакральної архітектури у розвитку туризму

Джерело: складено самостійно

Сакральна архітектура продовжує відігравати центральну роль у формуванні туристичних маршрутів, адже вона поєднує культурні, історичні та духовні аспекти.

Історичний розвиток сакральної архітектури є важливою складовою світової культурної спадщини. В Україні та в усьому світі ці пам'ятки залишаються джерелом духовного натхнення та культурного збагачення. Завдяки залученню сакральної архітектури до туристичних маршрутів зростає інтерес до історії, мистецтва та духовності, що сприяє збереженню цієї унікальної спадщини для майбутніх поколінь.

У підсумку, сакральна архітектура відображає багатогранність духовного життя і творчого потенціалу людства. Вивчення її пам'яток дозволяє глибше зрозуміти релігійні уявлення, соціальні структури та культурні досягнення минулих епох.

1.3. Складові комплексного туристичного продукту, що формуються на основі відвідування об'єктів сакральної архітектури

Залучення об'єктів сакральної архітектури до туристичних маршрутів є виправданим і багатогранно вигідним кроком, який сприяє як збереженню культурної спадщини, так і розвитку місцевих громад, місцевого, національного і глобального туризму.

Сакральна архітектура є важливою та невіддільною частиною світової культурної спадщини. Включення таких об'єктів у туристичні маршрути сприяє популяризації історичних пам'яток, що допомагає привернути увагу до їхньої цінності, а також залученню коштів на реставрацію та підтримку стану об'єктів. Туристичний інтерес часто стає стимулом для інвестування у збереження культурної спадщини.

Туристичний потік до сакральних пам'яток створює робочі місця для місцевого населення у сфері готельного бізнесу, гідів, транспорту та інших суміжних послуг. А попит туристів стимулює покращення доріг, транспортних вузлів і створення сучасних сервісів.

Сакральна архітектура містить у собі глибокі культурні, історичні та релігійні аспекти. Завдяки екскурсіям і освітнім програмам туристи мають змогу поглиблювати знання про релігії, культуру та історію регіону. Під час таких заходів вони отримують уявлення про багатство різних архітектурних стилів та символіку, яку вони несуть.

Відвідування сакральних об'єктів сприяє формуванню поваги до різних релігій і культур, збагаченню світогляду туристів. Наприклад, поїздки до мечетей, церков чи храмів допомагають краще зрозуміти інші традиції, а відвідування місць паломництва, як-от Єрусалим чи Варанасі, сприяє взаєморозумінню між представниками різних релігій.

Багато людей подорожують з метою духовного збагачення, і сакральні об'єкти стають ідеальними місцями для такого типу подорожей. Храми,

розташовані у мальовничих природних місцях, як монастирі на Афоні або буддійські ступи в Гімалаях, сприяють екотуристичним подорожам.

Сучасні технології (доповнена реальність, 3D-тури) дозволяють залучати нові аудиторії та зробити сакральні об'єкти ще привабливішими. Наприклад, віртуальні екскурсії, що популяризують об'єкти серед молоді, а імерсивні аудіо-тури практично повноцінно занурюють туристів у духовну атмосферу пам'яток.

Залучення сакральних об'єктів урізноманітнює туристичну карту регіонів, пропонуючи унікальні маршрути для різних категорій мандрівників. Це сприяє інтеграції релігійних пам'яток із природними, культурними чи гастрономічними маршрутами.

Форми залучення об'єктів сакральної архітектури до туристичних маршрутів можна поділити на кілька категорій залежно від способу інтеграції, типу туристичної активності та цільової аудиторії.

1. Екскурсійні маршрути. Відвідування об'єктів сакральної архітектури можна включити у склад культурно-пізнавальних екскурсій, під час яких відбувається огляд архітектурних та художніх особливостей храмів, монастирів, соборів та інших сакральних об'єктів. Також, доречно включати такі об'єкти у план історичних маршрутів, під час яких туристів знайомлять з історією створення храмів у контексті епохи, культурного розвитку регіону чи релігійного впливу. Особливо важливим є проведення таких екскурсій для представників дотичних професій – істориків, архітекторів, художників, музикантів, представників духовенства тощо.

2. Релігійний туризм. Такий вид туризму включає два основні напрямки – паломницькі тури та відвідини релігійних заходів. Паломницькі тури зазвичай націлені на відвідування святинь і місць із релігійним значенням, пов'язаних із чудесами чи релігійними подіями. Прикладом паломницького туру є подорож у Києво-Печерську лавру або тур до Меджугор'є (Боснія і Герцеговина), а відвідування релігійних заходів може бути на відповідний

фестиваль або святкування, наприклад, тури на релігійні свята (Різдво у Ватикані, Великдень у Єрусалимі тощо).

3. Культурно-мистецькі заходи. В наш час існує велика кількість їх різновидів, але безпомилково можна виділити такі як:

- Концерти в сакральних просторах. Організація музичних виступів, зокрема органної чи хорової музики, наприклад, концерти в соборі Святого Віта в Празі або у костьолі Внебовзяття Пресвятої Діви Марії в Трускавці;

- Виставки та експозиції. Виставки сакрального мистецтва, ікон, релігійних артефактів у храмах або поруч із ними, які відбуваються досить часто у багатьох храмах світу;

- Світлові шоу. Проекційні шоу на фасадах сакральних споруд, наприклад, Фестиваль світла в Ліоні.

4. Інтерактивні та освітні програми – сучасна форма проведення екскурсій та інших туристичних заходів. Для молодшої аудиторії доречно організовуються тематичні квести та ігри, наприклад, завдання знайти символи на фасаді собору. Задля навчання іконопису, виготовлення вітражів, дзвонарства проводяться майстер-класи. Не менш популярними є освітні лекції, на яких у сакральних приміщеннях проводяться навчання з історії та символіки сакральної архітектури, що додає неповторного ефекту занурення у тематику лекції.

5. Етнографічні та регіональні тури. Знайомство туристів з обрядовими храмовими традиціями найбільш захоплююче саме в регіонах та місцях їх історичного проведення, наприклад, весільні обряди біля храмів або місцеві релігійні звичаї.

6. Реставраційний туризм. Це специфічна форма туризму, яка пов'язана з відвідуванням пам'яток архітектури, історичних об'єктів і культурних цінностей, які перебувають у процесі реставрації або збереження. Цей вид туризму є інноваційним напрямком, який поєднує пізнавальну, естетичну та освітню складові. Туристи долучаються до відновлення сакральних об'єктів

як волонтери, а також приймають участь у зборах коштів на збереження сакральних пам'яток.

7. Відвідування локальних подій, фестивалів та ярмарок. Серед таких заходів нерідко влаштовуються заходи релігійної тематики. На них популяризуються релігійні події та маршрути, та, відповідно, об'єкти архітектури. Туристи мають змогу придбати релігійні сувеніри, книги, ікони та зображення храмів на різних носіях, включаючи локацію самих сакральних об'єктів. Нерідко, зібрані на таких ярмарках кошти направляються на реставраційні роботи, популяризацію храмів через випуск книг та фільмів, запрошення релігійних діячів до певних подій. Також, не зменшується популярність святкування релігійних свят на території церков або монастирів із залученням місцевих мешканців та туристів, наприклад, щорічний схід Благодатного вогню в єрусалимському Храмі Воскресіння.

8. Гастрономічний туризм. Гастрономічний туризм, поєднаний із сакральними будівлями, є унікальним напрямком, що дозволяє відвідувачам не лише ознайомитися з духовною та культурною спадщиною, а й відчутти смакові традиції регіону, пов'язані з релігійними обрядами чи місцевими звичаями. Багато регіонів мають гастрономічні традиції, які тісно пов'язані з релігійними святами, обрядами чи паломницькими традиціями, наприклад, хліб та випічка - освячені паски, просфори, маца, традиційні страви - італійська панетоне, грецький цицвірак, монастирські медові десерти, напої: вино, яке виготовляється у монастирях (наприклад, вина з монастирів Афону чи шампанське з абатств Франції). Монастирі й храми часто зберігають давні рецепти, які передаються з покоління в покоління, а гастрономічна складова стає додатковою цінністю для туристів, які шукають автентичний досвід. Гастрономічний туризм у поєднанні із сакральною архітектурою є перспективним напрямком, який здатен привернути увагу туристів до культурної спадщини через поєднання духовного та кулінарного досвіду. Це створює унікальні можливості для розвитку регіонального туризму, збереження традицій і популяризації духовних цінностей. Прикладом такого

туризму може бути дегустація монастирських продуктів (сирів, вина, меду, приготовлені за давніми рецептами Траппістських монастирів у Бельгії).

9. Спортивний та активний туризм. Маршрути піших та веломаршрутів доцільно проводити біля об'єктів сакральної архітектури. Це дозволяє додати до прогулянок яскраві локації, неймовірної краси та історичної величі будівель, біля яких можна розповісти багато цікавих історій та легенд, послухати службу та музику храмових митців. До того ж, працівники та волонтери таких об'єктів дбайливо доглядають велику територію навколо сакральних об'єктів, яка є чистою та красивою у будь-яку пору року.

Залучення інновацій до туристичних заходів, пов'язаних із сакральною архітектурою, є ознакою сучасного туризму та відкриває нові можливості для поглиблення пізнавального досвіду, популяризації культурної спадщини та збільшення туристичних потоків. Інноваційні підходи дозволяють створити унікальний формат взаємодії туристів із сакральними об'єктами.

Таблиця 1.4

Інноваційні форми проведення туристичних заходів із залученням
об'єктів сакральної архітектури

Напрямок інновацій	Найменування	Приклади
1	2	3
Використання сучасних технологій	Доповнена реальність (AR)	Мобільні додатки, які дозволяють відтворювати віртуальні зображення сакральних будівель у їхньому первісному вигляді. Наприклад, огляд руїн давніх храмів із віртуальним відновленням інтер'єру або зовнішнього вигляду
	Віртуальна реальність (VR)	Організація віртуальних екскурсій, які дозволяють «відвідати» важкодоступні або закриті для туристів сакральні місця
	Інтерактивні екрани та 3D-моделі	Використання інтерактивних стендів на території храмів для демонстрації історії будівництва, архітектурних деталей і значення об'єкта

1	2	3
Культурно-освітні програми	Нічні заходи	Проведення екскурсій у вечірній час із підсвіткою сакральних споруд Приклад: нічні тури у Храмі Святого Сімейства (Барселона)
	Тематичні події	Організація фестивалів, пов'язаних із історією та релігійною культурою об'єктів (наприклад, фестиваль у Нотр-Дам-де-Парі)
	Майстер-класи та лекції	Майстер-класи з виготовлення ікон, релігійної каліграфії або традиційної випічки
Інтерактивні маршрути та квести	Квести для дітей та дорослих	Гра «Знайди скарб» на території монастиря або храмового комплексу із завданнями, що розкривають історію об'єкта
	Аудіогіди з історичними реконструкціями	Інтерактивні аудіогіди, які використовують акторські голоси для створення ефекту присутності у важливих історичних моментах
. Гастрономічні заходи	Дегустації монастирських продуктів	Організація дегустацій страв та напоїв, виготовлених у монастирях (вино, мед, випічка)
	Кулінарні тури	Туристи можуть навчитися готувати традиційні страви, пов'язані з релігійними обрядами
Залучення мистецтва	Музичні виступи	Концерти органної музики або духовних співів у сакральних спорудах із унікальною акустикою
	Світлові шоу	Проведення мультимедійних інсталяцій, які оживляють історію храмів (наприклад, проекції на фасадах будівель)
	Художні виставки	Експозиції картин, скульптур чи ікон, присвячених релігійній тематиці
Створення сталих туристичних маршрутів	Паломницькі тури з інноваційними елементами	Включення інтерактивних лекцій, віртуальних турів і майстер-класів у програму паломництва
	Екотури до сакральних споруд у природному середовищі	Туристичні маршрути, які об'єднують природні пам'ятки та сакральну архітектуру (наприклад, монастирі на Афоні)

Джерело- Складено самостійно на підставі [19]

Використання інноваційних підходів у сакральному туризмі містить ряд переваг, серед яких збільшення туристичного потоку молоді до об'єктів сакральної архітектури через впровадження нових форматів, отримання коштів на збереження культурної спадщини та підвищення обізнаності туристів про значення сакральних об'єктів. Використання технологій допомагає глибше розкрити історичний і духовний контекст пам'яток.

Традиційні та інноваційні форми організації туристичних заходів до сакральних об'єктів у найбільш доцільному поєднанні дозволяють значно урізноманітнити туристичний досвід, зробити його більш захопливим і пізнавальним. Впровадження сучасних технологій, інтерактивних форматів і культурно-освітніх заходів є ключем до успішного розвитку цього напрямку в туризмі.

Не можна не відмітити, що залучення об'єктів сакральної архітектури, які, зазвичай є поважного віку, до туристичних маршрутів та подій, може негативно вплинути на їх технічний стан та подальше існування. Тому, для недопущення пошкоджень та руйнувань таких будівель необхідно постійно та уважно слідкувати за відповідними параметрами, що визначаються науковцями та спеціалістами-архітекторами.

Залучення об'єктів сакральної архітектури до туристичних маршрутів є ефективним способом не лише зберегти культурну спадщину, а й сприяти духовному, економічному та освітньому збагаченню сучасного суспільства. Це дозволяє створити унікальний досвід для туристів і водночас сприяє сталому розвитку місцевих громад.

Висновок до Розділу I

Сакральна архітектура є унікальним та багатогранним явищем, яке з давніх часів поєднує в собі культурну, духовну та історичну спадщину людства. Вивчення її як туристичного ресурсу розкриває цінність цього явища, яке має велике значення для формування національної ідентичності,

історичної пам'яті, сучасного міжкультурного діалогу та розвитку туристичної галузі. У межах розділу було розглянуто поняття сакральної архітектури, її історичний розвиток в Україні та світі, а також існуючі різновиди туристичних маршрутів, що базуються на відвідуванні та дослідженні об'єктів сакрального характеру.

Сакральна архітектура включає широкий спектр будівель та споруд, які мають релігійне або духовне призначення. Храми, костьоли, собори, монастирі, каплиці, мечеті, синагоги, ступи, пагоди та інші релігійні споруди не лише виконують свої безпосередні функції, а й виступають знаковими об'єктами для вивчення культури, історії та мистецтва. Вони є неоцінним джерелом знань про духовні практики, світогляд та естетичні уподобання різних епох і народів.

Історичний розвиток сакральної архітектури відображає еволюцію духовних та естетичних уявлень людства. У світовому контексті релігійна архітектура має багатовікову історію, починаючи від давніх святилищ та храмів до величних соборів і сучасних культових споруд. Кожна епоха й культура привносили у сакральну архітектуру свої особливості, що зробило її надзвичайно різноманітною.

Залучення сакральної архітектури до туристичних маршрутів сприяє популяризації культурної спадщини, розширює знання туристів про історію та традиції певного регіону, а також стимулює економічний розвиток місцевих громад. Водночас такі маршрути виконують важливу функцію у зміцненні міжкультурного діалогу та взаєморозуміння між народами.

Крім того, сучасні технології дозволяють створювати віртуальні маршрути, які дають змогу ознайомлюватися з сакральною архітектурою дистанційно, що є особливо актуальним у контексті розвитку цифрового туризму. Водночас важливо враховувати виклики, пов'язані із збереженням сакральних споруд, їх адаптацією до туристичних потреб та дотриманням етичних норм під час відвідування релігійних місць.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ

2.1. Сучасні тенденції розвитку туристичних маршрутів на основі об'єктів сакральної архітектури

Сакральна архітектура в наш час все частіше стає основою та підставою для розвитку нових форм туристичних маршрутів, які намагаються відповідати сьогоdnішнім потребам туристів. Ф. Шандор та М. Кляп описують такі потреби як сукупність станів людини, що породжують установки на активний відпочинок, готовність до подорожей і поїздок у різні регіони або інші країни.[20] Нові маршрути акцентують увагу на історико-культурній спадщині, а також пропонують унікальний досвід для різних категорій туристів.

Сакральна архітектура світу стає основою для розвитку існуючих та появи нових форм туристичних маршрутів через її унікальність, глибоке культурне та історичне значення. Детальне пояснення цього феномену представлено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Фактори туристичної привабливості сакральної архітектури в сучасному туризмі

Фактор туристичної привабливості	Складові фактору	Характеристика фактору
Культурно-історична цінність	Автентичність та спадщина	Сакральні споруди, такі як церкви, мечеті, синагоги, храми чи ступи, зазвичай є зразками автентичної архітектури певного часу та регіону. Вони відображають історичні події, технології, матеріали і мистецтва минулих століть та років.
	Збереження історії	Відвідування даних об'єктів дозволяє туристам ґрунтовніше усвідомити минуле відвідуваного регіону, його духовні та культурні традиції

1	2	3
Духовний аспект	Потреба в медитації та самопізнанні	Сакральні локації часто розглядаються як простори для самопізнання, роздумів, медитації та з'єднання з власним внутрішнім "я". Це приваблює туристів, які шукають не лише розваги, а й саморозвиток та духовний досвід
	Паломництво	Для віруючих туристів відвідування сакральних об'єктів має велике релігійне значення, наприклад, паломництво до Лурду в Парижі або до Софійського собору в Києві
Архітектурна естетика	Унікальні архітектурні стилі	Сакральна архітектура є однією з найкрасивіших і найбільш вражаючих будівель. Наприклад, готичні собори в Європі, індуїстські храми Індії чи дерев'яні церкви Карпат вражають своєю деталізацією і символізмом
	Інноваційні маршрути	Тури з архітектурною тематикою можуть бути розроблені навколо стилів (готика, бароко) або окремих видатних архітекторів
Підвищення інтересу до нематеріальної культури	Легенди та ритуали	Сакральна архітектура часто пов'язана з міфами, легендами та унікальними обрядами, що стають додатковим стимулом для туристів
	Місцеві традиції	Багато сакральних споруд розташовані в регіонах з багатими звичаями, що поєднують архітектуру з гастрономією, ремеслами та музикою
Інклюзивність і тематика сталого туризму	Збереження спадщини	Туризм навколо сакральної архітектури сприяє збільшенню фінансування реставраційних робіт та підтримці культурної спадщини
	Підтримка місцевих громад	Такі маршрути допомагають розвивати регіони, залучаючи туристів у сільську місцевість або невеликі міста
Різноманіття туристичних інтересів	Фотографія, відеозйомка та мистецтво	Сакральні об'єкти є популярними серед фотографів і митців завдяки своїй унікальності та естетиці
	Еклектика маршрутів	Сакральні локації часто поєднуються з іншими формами туризму, наприклад, гастрономічним, екологічним, пригодницьким

Джерело: створено самостійно на підставі [7, 20]

В сучасному світі зростає попит на туризм, що несе в собі елементи глибокого особистісного розвитку та досвіду. Сакральна архітектура стає ідеальним середовищем для такого туризму, тому що вона часто та органічно поєднує історію, культуру та духовність. Завдяки своїй унікальності, універсальній привабливості та можливостям для поєднання історії, культури й духовності, вона стає невід'ємною частиною сучасного туристичного досвіду.

Однією з тенденцій розвитку туристичних маршрутів на основі об'єктів сакральної архітектури є розробка та впровадження тематичних маршрутів. Тематичні маршрути найчастіше об'єднують об'єкти сакральної архітектури за спільною ідеєю, історичним періодом або культурним контекстом. Це можуть бути відвідування унікальних дерев'яних церков, внесених до Списку ЮНЕСКО в Україні. Таких об'єктів в Україні налічується вісім, і розташовані вони у чотирьох областях, а саме:

- у Львівській області (Церква Святого Юра (м. Дрогобич) – побудована у XV-XVI століттях, видатний зразок галицької школи дерев'яної архітектури з унікальними розписами, Церква Собору Пресвятої Богородиці (с. Матків) – побудована у 1838 році, яскравий приклад бойківської школи архітектури та Церква Зіслання Святого Духа (с. Потелич) – найстаріша дерев'яна церква України (1502 рік);

- в Івано-Франківській області (Церква Різдва Пресвятої Богородиці (с. Нижній Вербіж) – збудована у 1808 році, характерна гуцульська дерев'яна церква з багатоярусним дахом та Церква Святого Духа (м. Рогатин) – XV століття, унікальний зразок сакральної архітектури, пов'язаний із культурою Галицько-Волинської держави);

- у Закарпатській області (Церква Святого Архангела Михаїла (с. Ужок) – побудована у 1745 році, приклад барокової бойківської архітектури з чудовим оздобленням);

- у Чернівецькій області (Церква Вознесіння Господнього (с. Ясіня) – збудована у 1824 році, яскравий представник гуцульської школи дерев'яної архітектури та Церква Святого Миколая (с. Рівня) – XVIII століття, гуцульська церква з унікальними конструктивними елементами).

Ці церкви є винятковими зразками дерев'яної архітектури, кожна з яких представляє певний регіональний стиль (бойківський, гуцульський, галицький) і демонструє високу майстерність українських народних архітекторів. Вони також мають велику духовну й культурну цінність і у наш час. Авторський тур, який був розроблений для відвідування цих сакральних об'єктів представлено у п.п. 3.3.

Іншим прикладом унікального тематичного туристичного маршруту сакральними об'єктами може бути тур, що об'єднує сакральні споруди XVIII століття в стилі бароко в Європі. Таких об'єктів налічується близько двадцяти, і розташовані вони у таких країнах Європи як Україна, Італія, Польща, Чехія, Угорщина, Франція, Австрія, Німеччина, Іспанія.

Наступною тенденцією розвитку туристичних маршрутів по об'єктах сакральної архітектури є паломницькі тури. Це маршрути, які найчастіше розроблені для віруючих людей, які прагнуть відвідати святі місця для власного духовного збагачення та молитви. Прикладами таких турів можуть бути паломництво до Почаївської Лаври (Україна) - маршрут для православних віруючих, які відвідують цю святиню та мандрівка шляхом святого Якова (Іспанія), який залучає паломників з усього світу і відомий як Camino de Santiago,

Особливо цікавою та різноманітною у своїй реалізації є тенденція, яка відображає етнокультурні туристичні маршрути, які поєднують відвідування туристами сакральних споруд з одночасним вивченням у турі місцевих традицій, ремесел, кухні та фольклору. В якості можливих прикладів етнокультурних маршрутів можна запропонувати тур, який знайомить туристів з традиціями Гуцульщини з відвідуванням дерев'яних церков, гуцульських музеїв та участь у майстер-класах із виготовлення традиційних

сувенірів або туристичну подорож сакральними місцями Поділля з дегустацією місцевих страв.

В склад визначених тенденцій потрібно додати туристичні маршрути, які можна назвати комплексними, тобто такими, що об'єднують об'єкти сакральної архітектури з іншими видами культурного туризму, серед яких відвідування музеїв, концертів, театральних вистав тощо. Прикладами таких турів можуть бути маршрути, що включають храми, мистецькі галереї та органні концерти у Львові (Львів духовний та мистецький) або екскурсія Софією Київською, Києво-Печерською Лаврою та музеєм Булгакова в Києві (Київ історичний і сакральний).

Надзвичайно актуальною сьогодні є тенденція проведення туристичних маршрутів по об'єктах сакральної архітектури у поєднанні з екологічною тематикою. Такі подорожі поєднують природні ландшафти з відвідуванням сакральних об'єктів, часто розташованих у мальовничих місцях і можуть поєднати відвідування дерев'яних церков в горах Карпати з пішими прогулянками екологічними стежками або спостереження природної краси вулканічного озера Святої Анни в Румунії та відвідування місцевих сакральних святинь.

Має своїх поціновувачів тенденція реалізації авторських, креативних або індивідуальних маршрутів, які розроблені за нестандартними концепціями, які поєднують сакральну архітектуру з іншими інтересами туристів. Яскравими прикладами є маршрут із відвідуванням храмів, пов'язаних із легендами та міфами з умовною назвою «Містичний Київ» або подорож місцями, де перетинаються історії функціонування князівської влади та тогочасної духовності.

Наступною тенденцією розвитку подорожей сакральними об'єктами є їх поєднання з подієвим туризмом. Це, як правило, організація турів під час релігійних свят або культурних подій, пов'язаних із сакральними об'єктами. Наприклад, цікавим є тур, що поєднує богослужіння, ярмарки та дегустацію

пасок у Львові або участь у святкуванні свята Покрови у Запоріжжі, що включає Хортицю та сакральні пам'ятки, пов'язані із козацькими традиціями.

З ознакою найбільш сучасної та інноваційної є тенденція розвитку туристичних подорожей сакральними локаціями з використанням сучасних технологій для віртуальних турів, інтерактивних додатків та мультимедійних гідів, тобто мультимедійні та віртуальні маршрути. Сьогодні можна прийняти участь у віртуальному турі Софією Київською, який дозволяє відвідати собор онлайн, побачивши фрески й мозаїки у деталях або за допомогою інтерактивного застосунку "Sacred Europe" скористатися послугами аудіогіда та AR-функції для відвідування сакральних об'єктів у Європі.

Крім вищезазначених, до наявних тенденцій щодо розвитку туристичних продуктів до об'єктів сакральної архітектури можна віднести їх поєднання зі спортивними подіями, освітніми заходами, реставраційними роботами, гастрономічними, торгівельними та іншими активними формами, які мають органічне поєднання з тематикою релігійних об'єктів.

Отже, існуючі сучасні тенденції розвитку туристичних маршрутів на основі об'єктів сакральної архітектури демонструють прагнення адаптуватися до змінних потреб туристів. Ці маршрути стають інструментом збереження культурної спадщини, стимулюють розвиток регіонів та сприяють духовному й культурному збагаченню людей. Із розвитком технологій, акцентом на стійкість та інтеграцією різних форм туризму ця галузь має великий потенціал для майбутнього.

Сакральні пам'ятки є важливими об'єктами туристичних маршрутів, оскільки вони мають культурну та духовну цінність, сприяють регіональному розвитку, поєднують релігійний та культурний аспекти та інтегрують історичну спадщину в сучасне життя.

Водночас, існують і певні виклики, пов'язані з активним та масовим відвідуванням об'єктів сакральної архітектури. Це, насамперед, проблеми збереження сакральних пам'яток в умовах урбанізації та змін клімату, а також

пошук балансу між туризмом і збереженням духовної атмосфери сакральних місць.

Найближчими перспективами у розвитку даного виду туризму можна назвати розвиток інтерактивних маршрутів і віртуальних турів та пошук екологічної інтеграції сакральних об'єктів у міжнародні туристичні програми.

2.2. Іконічні об'єкти української архітектури та їх роль у розвитку туризму

За період існування людства в його історії відбувалось та відбувається багато різноманітних подій різного ступеню важливості та впливу на майбутнє. Більшість артефактів, які б могли розповісти про історію людства, звісно, втрачені, адже раніше практично не існувало технологій, які б їх зберігали. Тим не менше, є певний перелік об'єктів, які є «свідками» важливих та цікавих подій в минулому, і які в тому або іншому стані існують і сьогодні. Такі об'єкти прийнято називати іконічними, тобто знаковими, впізнаваними та символічними, які мають особливе культурне, історичне або архітектурне значення. Вони є візитівками певних міст, країн або регіонів і часто асоціюються з їхньою історією, традиціями чи національною ідентичністю.

Основними характеристиками іконічних об'єктів є наступні:

- висока впізнаваність, тобто їх легко можна ідентифікувати за зовнішнім виглядом або асоціаціями;
- історична та культурна значущість – такі об'єкти практично завжди пов'язані з важливими подіями, особистостями або традиціями;
- туристична привабливість - вони часто є головними туристичними локаціями, що приваблюють відвідувачів з усього світу;

– символічне значення – деякі об’єкти є символами міста, країни чи певного архітектурного стилю.

Найвідомішими прикладами іконічних об’єктів у світі є Ейфелева вежа (Франція) – символ Парижа і всієї Франції, Колізей (Італія) – визначна пам’ятка Давнього Риму, Тадж-Махал (Індія) – всесвітньо відомий архітектурний шедевр, Біг-Бен (Велика Британія) – знакова споруда Лондона, Статуя Свободи (США) – символ американської незалежності, Львівський оперний театр тощо. Такі об’єкти є не лише найціннішою архітектурною спадщиною, а й потужним рушієм для розвитку туризму та міжнародного іміджу країни.

Найбільш відомі та популярні у світі іконічні об’єкти сакральної архітектури представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Найвідоміші іконічні об’єкти сакральної архітектури світу

Назва об’єкту	Країна	Місто	Причетність до релігії
Собор Святого Петра	Ватикан	Ватикан	Християнство (Католицизм)
Собор Паризької Богоматері (Нотр-Дам де Парі)	Франція	Париж	Християнство (Католицизм)
Айя-Софія	Туреччина	Стамбул	Спочатку Християнство (Православ'я), потім Іслам
Мечеть Аль-Харам (Кааба)	Саудівська Аравія	Мекка	Іслам
Мечеть султана Ахмеда (Блакитна мечеть)	Туреччина	Стамбул	Іслам
Храм Лотоса	Індія	Нью-Делі	Бахаїзм
Ангкор-Ват	Камбоджа	Сіємреап	Релігія: Буддизм (спочатку індуїзм)
Храм Кійомідзу-дера	Японія	Кіото	Буддизм
Стіна Плачу	Ізраїль	Єрусалим	Юдаїзм

Джерело: створено самостійно на підставі [21]

Ці споруди, безперечно, не лише мають величезне сакральне значення для своїх релігій, а і є справжніми архітектурними шедеврами та символами культури своїх країн, що пережили століття.

Україна володіє багатою та численною архітектурною спадщиною, в тому числі і сакральною, яка поєднує в собі різні історичні періоди, стилі та тогочасні культурні впливи. Іконічні об'єкти української архітектури не лише вражають своєю довершеністю та красою, а й відіграють важливу роль у розвитку туризму, приваблюючи мільйони пручан та відвідувачів з усього світу – туристів, науковців, митців тощо. Найвідоміші архітектурні іконічні об'єкти України представлено у таблиці 2.3. Серед них, безперечно, зайняли своє гідне місце і сакральні будівлі та комплекси.

Таблиця 2.3

Найбільш популярні іконічні архітектурні об'єкти України

Назва архітектурного іконічного об'єкту	Короткий опис
1	2
Софія Київська (Київ)	Один із найдавніших християнських храмів Київської Русі, заснований у XI столітті. Софія Київська входить до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та є символом духовної та історичної величі України. Вона приваблює туристів своїми унікальними фресками, мозаїками та багатою історією.
Лаврський комплекс Києво-Печерської лаври (Київ)	Цей унікальний монастирський комплекс XI століття є важливим релігійним і туристичним центром. Відвідувачі можуть досліджувати підземні печери з мощами святих, відвідувати величні храми та милуватися панорамними краєвидами Києва
Андріївська церква (Київ)	Перлина українського бароко, спроектована знаменитим архітектором Бартоломео Растреллі. Розташування на Андріївському узвозі робить її одним із найпопулярніших туристичних об'єктів Києва

1	2
Оперний театр (Львів)	Видатний зразок європейської театральної архітектури початку XX століття. Велична будівля у стилі необароко приваблює не лише поціновувачів мистецтва, а й туристів, які бажають побачити розкішний інтер'єр та відвідати виставу
Дерев'яні церкви Карпатського регіону	Унікальна частина української сакральної архітектури. Вісім дерев'яних церков Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької областей внесені до списку ЮНЕСКО та є важливими туристичними об'єктами, що знайомлять мандрівників із народною архітектурною традицією
Хотинська фортеця (Чернівецька область)	Один із найкраще збережених середньовічних оборонних комплексів Східної Європи. Фортеця приваблює туристів своїм історичним значенням, масивними стінами та кінематографічними краєвидами
Одеський театр опери та балету (Одеса)	Вражаючий зразок архітектури еkleктизму XIX століття. Він є не лише культурним осередком, а й туристичною принадою, завдяки своїй розкішній архітектурі та величній історії

Джерело: створено самостійно на підставі [22-28]

Отже, Україна багата на унікальні зразки сакральної архітектури, які відображають тисячолітню духовну традицію країни. Від стародавніх православних святинь Київської Русі до розкішних барокових храмів козацької доби, українські храми, монастирі та собори є невід'ємною частиною культурної спадщини та національної ідентичності.

Релігійні об'єкти України займають гідне та беззаперечне місце серед інших архітектурних пам'яток. Збереженні попередніми поколіннями українців сакральні комплекси дбайливо підтримуються нащадками та за допомогою їх передають туристам всього світу величну історію нашої країни.

Софійський собор, який знаходиться в м. Київ, є одним із найдавніших християнських храмів Східної Європи. Він був збудований за наказом київського князя Ярослава Мудрого на початку XI століття. Цей комплекс -

видатний зразок давньоруської архітектури, який гармонійно поєднує візантійські та місцеві традиції.

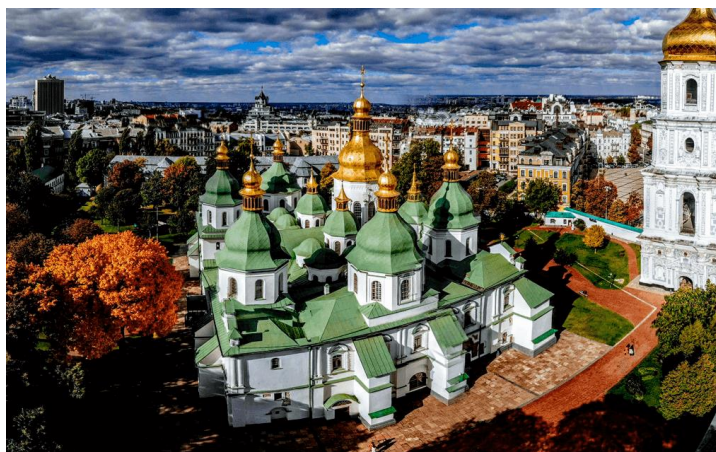

Рис. 2.1 – Софійський собор

Джерело: [24]

Головною окрасою собору є мозаїки та фрески XI століття, серед яких знаменита Оранта (Нерушима Стіна) — зображення Богородиці, яке, за переказами, охороняє Київ. У 1990 році собор увійшов до Списку світової спадщини ЮНЕСКО.

Наступна сакральна архітектурна пам'ятка - Києво-Печерська лавра, яка теж знаходиться в столиці України. Сьогодні вона є одним із головних духовних центрів України та всього православного світу.

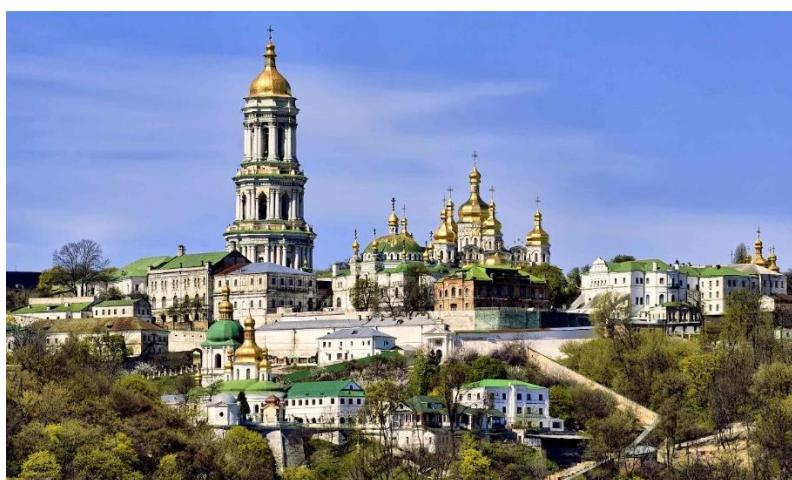

Рис.2.2 - Києво-Печерська лавра

Джерело: [25]

Заснована Лавра у 1051 році монахами Антонієм і Феодосієм, вона відігравала ключову роль у поширенні християнства на Русі. До комплексу Лаври входять Велика Лаврська дзвіниця, Успенський собор, Ближні та Дальні печери. Як і Софійський собор, Києво-Печерська лавра є об'єктом ЮНЕСКО.

В перелік найвизначніших сакральних архітектурних об'єктів України по праву входить Собор святого Юра у Львові, який вважається головною святинею українських греко-католиків. Його було засновано у 1303 році. Собор Святого Юра є головним храмом Української Греко-Католицької Церкви та однією з найкрасивіших барокових пам'яток України.

Рис. 2.3 - Собор святого Юра (Львів)

Джерело: [\[35\]](#)

Архітектура Собору поєднує розкішний бароковий фасад, Величний купол та скульптури роботи Пінзеля. А на території собору зберігається чудотворна ікона Пресвятої Богородиці.

Серед видатних сакральних об'єктів України є одна з найбільших православних святинь України – Свято-Успенська Почаївська лавра, яка знаходиться у Тернопільській області. Вона була заснована у 1240 році.

Рис. 2.4 - Свято-Успенська Почаївська лавра, м. Почаїв, Тернопільська обл.

Джерело: [\[9\]](#)

Головними святинами Почаївської лаври є Стопа Богородиці – відбиток, який, за переказами, залишила Богородиця та Ікона Почаївської Божої Матері – чудотворний образ, що привертає тисячі паломників.

Унікальний монастир, розташований у крейдяних горах на березі Сіверського Дінця, - Святогірська лавра, знаходиться біля м. Святогірськ, Донецька область. Він веде свою історію з XV століття.

Рис. 2.5. Святогірська лавра, м. Святогірськ, Донецька область.

Джерело: [\[10\]](#)

На території лаври знаходиться унікальний монастир, розташований у крейдяних горах на березі Сіверського Дінця. Лавра відома своїми печерними монастирями та чудотворними іконами.

Недалеко від Святогірської лаври, в м. Харків, знаходиться та функціонує Успенський собор. Це головний православний храм Харкова, зведений у стилі українського бароко.

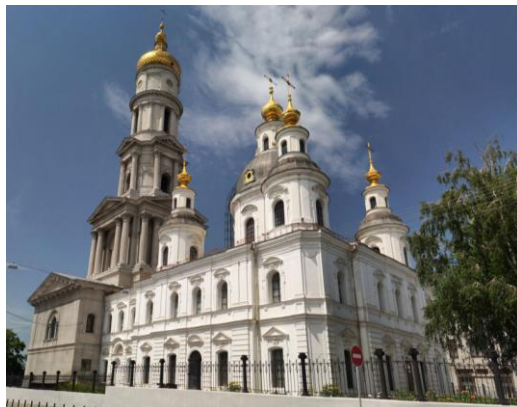

Рис.2.6. Успенський собор, м. Харків

Джерело: [5]

Харків'яни звели цю будівлю за зібрані в громаді кошти у 1771-1777 роках на місці зруйнованого старого однойменного храму, який існував із середини XVII століття. Його 90-метрова дзвіниця довгий час була найвищою будівлею Харкова.

В Рівненській області знаходиться наступна сакральна археологічна пам'ятка, Острозька замкова Церква. Це одна з найдавніших оборонних церков України, що була частиною замкового комплексу князів Острозьких. Датою заснування вважається XV століття.

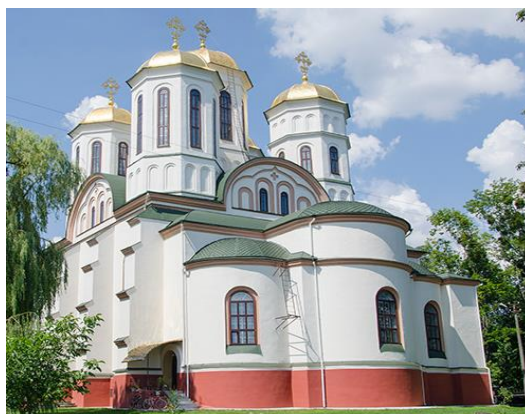

Рис.2.7 – Замкова церква, м. Острог, Рівненська обл.

Джерело: [\[18\]](#)

Цей храм був єднальною ланкою між давньоруським храмовим зодчеством і архітектурою України XVI-XVII ст., який вдало поєднав традиційні форми давньоруського храму з готико-ренесансними рисами. Із XVI ст. до наших днів зображення Богоявленської церкви є головним елементом Острозького міського герба.

Короткий огляд іконічних об'єктів української сакральної архітектури завершує Церква Святого Духа, яка знаходиться у м. Рогатин Івано-Франківської області.

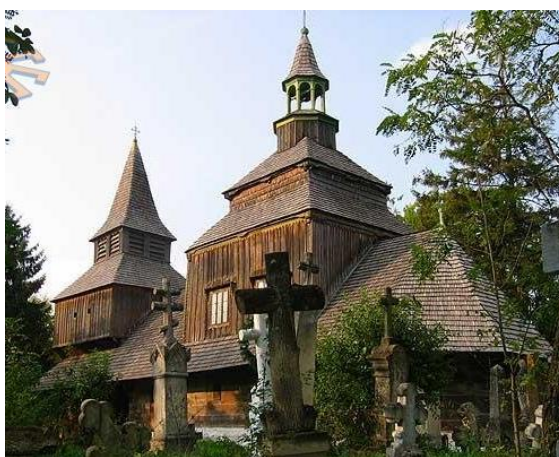

Рис. 2.8 - Церква Святого Духа, м. Рогатин Івано-Франківська область

Джерело: [30]

Вона стоїть на старому цвинтарі вже п'яте століття - і все так само приваблює відвідувачів з усіх усюд. Існує точна дата заснування церкви – 1598 рік. Церква зберігає унікальний за красою п'ятиярусний ренесансно-бароковий іконостас, створений у 1650 році. Цей храмовий комплекс - один із найкращих зразків української дерев'яної архітектури, внесений до Списку ЮНЕСКО. [30]

Ці сакральні пам'ятки – далеко не повний перелік сакральних архітектурних шедеврів, які знаходяться на території України, які є гордістю української культури та відіграють важливу роль у духовному житті країни.

Вони не тільки вражають архітектурною красою, а й є місцями, що зберігають історію та традиції нашого народу.

В Україні налічується тисячі сакральних архітектурних об'єктів, серед яких храми, монастирі, каплиці, синагоги, мечеті та інші релігійні споруди. Точна кількість важко підрахувати, оскільки багато з них знаходяться в різному стані – від діючих храмів до зруйнованих або тих, що перебувають у процесі реставрації.

Орієнтовні цифри, які можна знайти у публікаціях, це:

- Православні та греко-католицькі церкви – понад 15 000;
- Монастирі – близько 400;
- Костели (католицькі храми) – понад 1 500;
- Синагоги – історично їх було понад 2 000, нині діючих – близько 100;
- Мечеті – близько 20, зокрема в Криму та південних областях.

Деякі з українських храмів входять до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. [31]

Крім того, є багато унікальних дерев'яних церков (особливо на заході України), печерних монастирів (наприклад, у Криму та Києві) і старовинних костелів, які відображають різноманіття сакральної архітектури України. [32]

Іконічні архітектурні пам'ятки відіграють ключову роль у формуванні туристичної привабливості України. Завдяки своїй архітектурній спадщині, Україна приваблює численних туристів, які прагнуть дослідити історичні храми, замки та інші будівлі.. Туристичний потік до визначних пам'яток сприяє розвитку готельного бізнесу, громадського харчування та сфери послуг. Відомі архітектурні об'єкти, такі як Софія Київська чи Львівський оперний театр, формують міжнародний імідж України як країни з багатою культурною спадщиною. Багато іконічних архітектурних об'єктів розташовані за межами столиці, що сприяє розвитку регіонального туризму та інфраструктури.

Архітектурна спадщина України є важливим чинником розвитку туризму, який сприяє збереженню історичних пам'яток, економічному

зростанню та популяризації української культури у світі. Завдяки активному залученню архітектурних об'єктів до туристичних маршрутів, Україна може зміцнити свої позиції на міжнародній туристичній арені.

2.3. Проблеми популяризації сакральної архітектурної спадщини в Україні, як складової для розвитку туризму

Україна багата на історичні архітектурні об'єкти сакрального напрямку. Вони мають різні вік та історію, належать до різних релігійних напрямків та будувались кожен у свій спосіб, з різноманітних матеріалів та стилів. Тому популяризація такої спадщини в Україні має великий потенціал для розвитку туризму. Але, на жаль, сьогодні вона стикається з низкою проблем, які заважають багатьом сакральним будівлям та комплексам ставати гідними об'єктами для уваги туристів.

Напевно, найпоширенішою проблемою та такою, що має найбільший негативний вплив, це – недостатнє фінансування та сьогоднішній стан багатьох історичних сакральних об'єктів. Багато церков, монастирів та костелів, які наразі перебувають у занедбаному стані через брак коштів на реставрацію. Зруйновані склепіння та інтер'єри, понівечені поховання в деяких з них десятиліттями не можуть слугувати місцями, де можуть лунати молитви. Іноді можна почути тих, хто, вражений теперішнім станом цих святинь, намагається знайти сліди колишньої краси й мистецької величі. Із потрісканих стін ще проглядають лики святих або залишки орнаментів, що майже стерлися. Вітри та дощі знищують рештки розписів, а часто вже відсутні або зруйновані навіть стелі. Тридцять років після офіційного повернення релігії у життя українського суспільства не принесли цим місцям нічого, окрім ще більшої руйнації. Це стосується насамперед костелів та синагог, оскільки їхні громади зникли через історичні потрясіння майже сто років тому. Деякі православні храми через байдужість місцевої влади або нескінченну бюрократію також залишаються у жахливому стані.

Дослідник П. Ковальов у своїй статті описав приклади 15 культових споруд, які, в разі відсутності до них уваги та відбудови, можуть назавжди зникнути. В таблиці 2.4 наведена коротка інформація про такі споруди.

Таблиця 2.4

Приклади сакральних споруд на території України, що знаходяться на межі знищення

Назва споруди	Місцезнаходження	Область	Час заснування
Троїцька церква	Басівка	Сумська	1912 р.
Костел Внебовзяття Діви Марії	Білий Камінь	Львівська	1737 р.
Велика синагога	Броди	Львівська	Середина XVIII ст.
Костел Святого Марка	Варяж	Львівська	1693 р.
Церква Різдва Христового	Вергуни	Полтавська	1801 р.
Костел Усіх Святих	Годовиця	Львівська	1760 р.
Покровська церква	Дягтярівка	Чернігівська	1710 р.
Велика синагога	Жовква	Львівська	Приблизно 1690 р.
Костел Материнства Діви Марії	Ковалівка	Тернопільська	1864 р.
Костели Успіння Богородиці та Святої Трійці	Лиманське	Одеська	1901 р.
Костел Матері Божої Неустанної Помочі	Сороцьке	Тернопільська	1907 р.
Костел святого Яна Непомуцького	Турильче	Тернопільська	1871 р.
Церква Благовіщення	Федорівка	Полтавська	1828 р.
Церква Різдва Богородиці	Юнаківка	Сумська	1806 р.

Джерело: [33]

Це далеко не вичерпний перелік сакральних об'єктів, які могли б гідно представляти сакральний сегмент туристичних продуктів та розширювати їх асортимент. Багато з них знаходяться в такому стані, що, при умові уваги

суспільства, релігійних організацій та держави, можна відновити та, навіть, використовувати за призначенням та заохочувати до відвідування істориків, архітекторів, та туристів (рис. 2.9).

Деякі пам'ятки втрачають автентичність через некваліфіковану реставрацію, а війна, що наразі нищить Україну, спричинила руйнування багатьох сакральних пам'яток, особливо на її сході та півдні.

Наступним важливим фактором, що значно зменшує популяризацію туризму до сакральної архітектурної спадщини в Україні є недостатня інфраструктура, що має супроводжувати відповідні туристичні об'єкти та локації. Досить часто старовинні сакральні об'єкти знаходяться у віддалених селах, куди важко дістатися через поганий стан доріг. Також необхідно визнати, що наразі маємо значний брак туристичних маршрутів до релігійних споруд, навігації та інформаційних стендів по дорозі та біля сакральних об'єктів. Це відноситься як до діючих, так і до тих, що наразі є або можуть бути туристичними об'єктами для паломницького, історичного та краєзнавчого туризму.

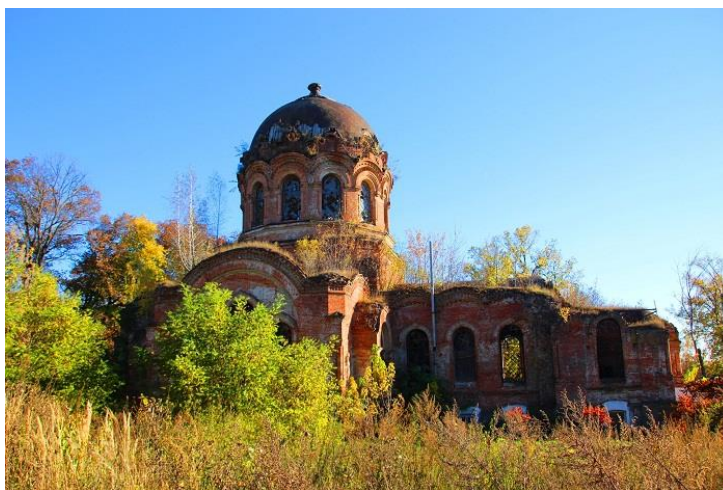

Рис. 2.9. Троїцька церква, с. Басівка, Сумська обл.

Джерело: [33]

Низька поінформованість туристичних підприємств та слабка реклама для туристів – також у списку проблем, що зменшують популярність об’єктів сакральної архітектури в Україні. Недостатнє висвітлення сакральної архітектури у туристичних довідниках, соцмережах та ЗМІ практично призвело до їх забуття. Нажаль, ці споруди знаходяться поза увагою інтерактивних ресурсів, мобільних застосунків, аудіогідів та віртуальних екскурсій.

Наступна обмежуюча причина стосується, скоріше, діючих релігійних комплексів. Це – серйозні обмеження прихожан до місць своїх служб. Тобто, деякі релігійні громади неохоче відкривають свої храми для туристів, особливо під час богослужінь. Найчастіше в таких комплексах має місце відсутність туристичних годин для відвідування храмів.

Завершити перелік головних проблем популяризації сакральної архітектурної спадщини в Україні, як складової для розвитку туризму, доцільно проблемою бюрократії. Недостатня координація між державою, релігійними громадами та туристичними організаціями стали підґрунтям, що призвело до такого небажаного в туризмі явища. Бюрократизм, лінь та обмеженість посадовців державних структур різних рівнів в черговий раз виявляється сильніше бажання змінювати на краще і стан сакральних об’єктів, і робити популярними туристичні стежки до них. З цієї ж причини досить відсутня хоч якась єдина програма розвитку сакрального туризму в Україні.

Проблеми популяризації сакральної архітектурної спадщини в Україні можуть згубно впливати на розвиток сакрального туризму з кількох причин. В таблиці 2.5 представлено декілька обґрунтувань такого впливу.

Проблеми популяризації сакральної архітектурної спадщини в Україні
та їх обґрунтування

Проблема	Обґрунтування
1	2
Недостатня обізнаність серед громадськості та туристів	Якщо сакральні пам'ятки недостатньо популяризуються, вони залишаються поза увагою потенційних туристів. Брак якісної реклами, інформаційних ресурсів та освітніх програм про важливість цих пам'яток робить їх "невидимими" на туристичній мапі. В результаті туристи обирають більш відомі чи сучасні об'єкти, а сакральна архітектура поступово втрачає свою актуальність у туристичній сфері
Занепад об'єктів через недостатнє фінансування	Непопулярні сакральні пам'ятки не отримують достатнього фінансування на реставрацію та утримання. Туристичний потік є важливим джерелом доходів для багатьох історичних об'єктів, але якщо немає популяризації, туристів небагато, а значить – немає коштів для їх підтримки. Занедбані церкви, монастирі чи каплиці втрачають привабливість, що ще більше знижує інтерес до них
Втрата конкурентоспроможності на міжнародному ринку	У світі сакральний туризм є важливою складовою культурного туризму. Країни, які активно популяризують свої сакральні пам'ятки (наприклад, Італія, Польща, Чехія), отримують значні прибутки і приваблюють мільйони туристів. Україна, маючи багату сакральну архітектуру (дерев'яні церкви Карпат, Софію Київську, монастирі Києво-Печерської лаври тощо), через низький рівень популяризації програє в конкуренції. Це обмежує притік іноземних туристів і гальмує розвиток сакрального туризму
Загроза втрати культурної ідентичності	Без належного акценту на сакральну спадщину зникає розуміння її значущості серед місцевого населення. Молодь і туристи можуть не усвідомлювати її ролі у формуванні національної ідентичності, що призводить до культурного занепаду. Якщо об'єкти сакральної архітектури не стають частиною туристичних маршрутів, вони можуть втратити свою функцію як культурних і духовних осередків

1	2
Низький рівень інфраструктури і сервісу	Відсутність популяризації тягне за собою недосконалість туристичної інфраструктури навколо сакральних об'єктів (бракує зручних маршрутів, готелів, екскурсійних програм, інформаційних стендів тощо). Без базових зручностей туристи уникають таких місць, що ще більше погіршує ситуацію
Відсутність інтеграції сакрального туризму у сучасний контекст	Сакральні пам'ятки часто сприймаються як "старовина" без прив'язки до сучасних туристичних потреб. Наприклад, бракує цифрових платформ, віртуальних турів чи сучасного маркетингу. Це ускладнює доступ до інформації та не сприяє залученню нових туристів. Популяризація потребує активного використання сучасних інструментів, а їх відсутність обмежує аудиторію
Екологічні та демографічні загрози	Через низький рівень популяризації і слабку туристичну активність деякі сакральні пам'ятки знаходяться в регіонах з вимиранням населення. Це ставить під загрозу їх існування, оскільки немає зацікавленості в їх збереженні ні серед місцевих громад, ні серед туристів

Джерело: складено самостійно на підставі [33]

Популяризація сакральної архітектурної спадщини – це ключовий аспект розвитку сакрального туризму. Без належної уваги до цієї сфери туристична галузь втрачає можливість використовувати унікальний культурний ресурс, який здатний привабити як внутрішніх, так і міжнародних туристів. Це також шкодить культурному й економічному потенціалу країни. Важливо активізувати роботу над створенням якісних інформаційних кампаній, модернізацією інфраструктури і залученням нових технологій для збереження і популяризації сакральної спадщини.

Висновок до Розділу II

У результаті проведеного аналізу туристичного потенціалу сакральної архітектурної спадщини України та світу були визначені ключові тенденції розвитку туристичних маршрутів, заснованих на сакральних об'єктах, а

також розглянуті іконічні пам'ятки української архітектури та проблеми їх популяризації.

По-перше, дослідження сучасних тенденцій розвитку туристичних маршрутів на основі сакральної архітектури показало зростаючий інтерес до культурно-пізнавального туризму. Відзначено, що такі маршрути є привабливими не лише для паломників, а й для широкої туристичної аудиторії, що прагне глибшого розуміння історії та культури регіону. Також простежується тенденція до інтеграції цифрових технологій у туристичний досвід, зокрема розробка мобільних додатків та віртуальних екскурсій.

По-друге, дослідження іконічних об'єктів української сакральної архітектури підтвердило їхню важливу роль у формуванні іміджу країни як туристичної дестинації. Лаври, собори, дерев'яні церкви Карпатського регіону та інші видатні пам'ятки є важливими елементами національної культурної спадщини, що приваблюють внутрішніх і міжнародних туристів. Важливо відзначити, що їх популяризація потребує комплексного підходу, включаючи маркетингові стратегії, розвиток інфраструктури та адаптацію туристичних продуктів до міжнародних стандартів.

По-третє, у ході аналізу проблем популяризації сакральної архітектурної спадщини України було виявлено низку викликів. Основними з них є недостатнє фінансування з боку держави, незадовільний рівень інфраструктурного забезпечення та недостатня інтеграція сакрального туризму в загальну стратегію розвитку туристичної галузі. Крім того, важливим аспектом є збереження та реставрація пам'яток, що перебувають у занедбаному стані, а також підвищення рівня обізнаності населення щодо їхньої культурної цінності.

Отже, сакральна архітектурна спадщина України має значний туристичний потенціал, однак її ефективне використання у розвитку туристичної індустрії потребує комплексного підходу.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ СПАДЩИНИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Пропозиції щодо збереження і популяризації архітектури України, як складової туристичної індустрії

У сучасних умовах, що характеризуються глобалізаційними викликами, урбанізаційними процесами та впливом воєнних дій, збереження і популяризація української сакральної архітектури постає як одне з пріоритетних завдань у сфері культурної спадщини. Українська сакральна архітектура - це унікальне явище, що поєднує елементи народного зодчества, християнської символіки та регіональних мистецьких традицій. Вона репрезентує не лише релігійне життя, а й національну ідентичність українського народу.

Архітектурна спадщина України є унікальним явищем, що відображає багатовікову історію, культурну ідентичність та духовні надбання українського народу. Вона охоплює пам'ятки від часів Київської Русі до модерністських споруд XX століття. Архітектура виконує не лише культурну та історичну функцію, але й виступає важливим елементом туристичної індустрії, що має значний економічний потенціал. Утім, сучасні виклики, включаючи військову агресію, урбанізацію, недосконале законодавство та недостатній рівень фінансування, становлять серйозну загрозу для збереження цієї спадщини. Саме тому постає потреба в розробці стратегічних та практичних пропозицій щодо збереження й популяризації архітектурного надбання України.

Однією з першочергових умов збереження архітектурної спадщини є розробка та впровадження єдиної державної стратегії охорони культурної спадщини, яка б враховувала інтереси регіонів, громади, бізнесу та туристичного сектору. Така стратегія повинна бути інтегрована в загальну

стратегію розвитку туризму в Україні. Доцільно також забезпечити ефективне функціонування інституцій з охорони культурної спадщини як на державному, так і на місцевому рівнях. Їх діяльність має ґрунтуватися на принципах прозорості, підзвітності та взаємодії з громадськістю [1, с. 29].

Окрему увагу слід приділити формуванню системи мотивації для залучення інвестицій у відновлення й адаптивне використання історичних будівель. Зокрема, можливе запровадження податкових пільг, публічно-приватного партнерства, грантових програм для малого бізнесу, який працює в межах архітектурних пам'яток. Важливо, щоб такі об'єкти не просто консервувалися, а отримували нове життя через культурні, освітні або туристичні функції, залишаючись доступними для відвідувачів.

Популяризація архітектури як туристичного ресурсу потребує розширення інструментів цифрової трансформації. Віртуальні тури, інтерактивні карти, мобільні додатки, що надають інформацію про історію об'єктів, архітектурні стилі, персоналії творців - це лише кілька із сучасних способів залучення уваги до архітектурної спадщини. Необхідно також розробити брендинг архітектурних маршрутів у кожному регіоні, зокрема, шляхом створення туристичних кластерів з фокусом на унікальні архітектурні об'єкти - від дерев'яних церков Карпат до конструктивізму Харкова.

У сучасних умовах розвитку туристичної індустрії України збереження та популяризація архітектурної спадщини є ключовими чинниками підвищення туристичної привабливості регіонів. Історико-культурний туризм, який базується на використанні пам'яток історії та культури з пізнавальною та виховною метою, набуває особливої актуальності. Органи місцевого самоврядування відіграють важливу роль у цьому процесі, оскільки на їх території зосереджено більшість туристичних та рекреаційних ресурсів, а також працює персонал туристичних підприємств [2, с. 216].

Для ефективного збереження сакральної архітектури необхідно здійснити комплекс заходів, що передбачають інституційну підтримку, науково-практичну роботу, реставраційні програми, залучення громадськості

та цифрову трансформацію сфери культурної спадщини. Насамперед важливо удосконалити нормативно-правову базу у сфері охорони пам'яток, зокрема шляхом прийняття національної стратегії збереження сакральної архітектури, яка має враховувати специфіку об'єктів дерев'яного храмового зодчества, культових споруд різних конфесій, що перебувають як на обліку, так і поза ним.

Реставрація сакральних об'єктів потребує не лише фахової експертизи, а й міждисциплінарного підходу із залученням архітекторів, істориків, мистецтвознавців, матеріалознавців та реставраторів. Водночас критично важливим є розвиток освітніх програм з підготовки спеціалістів у сфері охорони сакральної спадщини. Оскільки значна частина сакральних споруд розташована в сільській місцевості, важливо забезпечити регіональне фінансування через програми підтримки громад, державні дотації або грантові ініціативи.

Популяризація української сакральної архітектури має ґрунтуватися на сучасних підходах комунікації. Йдеться, зокрема, про створення цифрових баз даних, 3D-моделювання пам'яток, віртуальні тури, музейно-виставкові проекти, а також інтеграцію сакральної тематики у шкільну та університетську освіту. Також важливою є організація тематичних фестивалів, пленерів, науково-практичних конференцій, присвячених сакральному мистецтву.

Особливу увагу варто приділити співпраці з релігійними громадами, які є безпосередніми користувачами сакральних споруд. Необхідно вибудовувати партнерські відносини між громадою, органами місцевого самоврядування та науковими установами. Роль волонтерських ініціатив і громадських організацій у порятунку та промоції сакральної архітектури також не можна недооцінювати.

Для більш наочної демонстрації пріоритетних напрямів дій у сфері збереження та популяризації української сакральної архітектури пропонуємо табл. 3.1. та табл. 3.2.

Таблиця 3.1.

Основні напрями збереження сакральної архітектури

Напрямок	Зміст дій
Нормативно-правовий	Удосконалення законодавства, створення реєстру сакральної спадщини, затвердження національної стратегії
Фінансово-організаційний	Запровадження регіональних і державних програм підтримки, гранти, державно-приватне партнерство
Реставраційний	Фахова оцінка стану споруд, розробка індивідуальних реставраційних планів, збереження автентичних матеріалів
Освітній	Створення спеціалізованих програм з підготовки кадрів, просвітницькі ініціативи
Інформаційно-культурний	Створення цифрових платформ, проведення виставок, екскурсій, інтеграція в туристичні маршрути

Джерело: складено автором на основі [10]

Таблиця 3.2.

Засоби популяризації сакральної архітектури

Засіб	Приклади реалізації
Цифрові технології	Віртуальні тури, мобільні додатки, доповнена реальність
Освіта та культура	Включення теми у навчальні програми, організація конкурсів, лекцій
Медіа та PR	Публікації у ЗМІ, соціальні мережі, документальні фільми
Туризм	Розробка тематичних маршрутів, гастро-культурні фестивалі, локальні путівники

Джерело: складено автором на основі [10]

Збереження архітектурної спадщини сприяє формуванню позитивного іміджу регіону та країни загалом. Історичний туризм не лише приносить прибуток регіону, але й сприяє популяризації культурних надбань, створюючи систему раціонального використання унікальних ресурсів. Культурну, історичну та природну спадщину в історичному туризмі прийнято ділити на три категорії: надбання, що їх використовують переважно туристи (фестивалі, пам'ятники); надбання змішаного користування (менш значні історичні пам'ятники і музеї, театри, заповідники); надбання, що їх

використовує здебільшого місцеве населення (цивільні споруди, культові об'єкти, кінотеатри, бібліотеки).

Державна політика в галузі туризму має на меті задоволення туристичних потреб суспільства, раціональне використання туристичних об'єктів, формування оптимальних розмірів і структури туристичного руху, а також координацію розвитку туризму з урахуванням різних її функцій та зв'язків з іншими секторами народного господарства. Важливим показником реального впливу є довіра населення до представників органів місцевого самоврядування, яка сьогодні значно перевищує довіру до органів центральної влади. Тому залучення муніципальних органів до підтримки розвитку туризму на місцевому рівні є обов'язковою умовою успішного розвитку туристичної сфери [3, с. 347].

Серед основних причин, які обмежують розвиток туристичної діяльності місцевою владою, можна назвати: відсутність пунктів туристичної інформації; відсутність популяризаційних заходів місцевого рівня; недостатній рівень інформатизації; брак інформації стосовно нормативно-правових, економічних і організаційних аспектів туристичної діяльності. Над цими та іншими проблемами потрібно працювати. Враховуючи важливість інформаційних технологій в епоху глобального прогресу, в діяльність муніципальних органів потрібно впроваджувати передові технології, що сприятиме виходу зі складних ситуацій.

Для пошуку необхідної інформації в Інтернеті користувачі, як правило, звертаються до туристичних сайтів для того, щоб отримати інформацію про локацію туристичного об'єкта, його опис, ціну вхідного квитка тощо. Якщо сам туристичний об'єкт не має власного Інтернет-ресурсу, на якому була б представлена така інформація, то ці дані може розміщувати на своєму сайті орган місцевого самоврядування, оскільки муніципальна влада зацікавлена у збільшенні відвідуваності туристами. З цією метою вона повинна рекламувати туристичні об'єкти свого регіону та здійснювати їх позиціонування за допомогою інформаційного ресурсу [4].

Метою та основними завданнями системи інформаційної взаємодії влади та громади є підтримка одних з найважливіших завдань системи місцевого самоврядування територіальних громад, а саме: забезпечення прозорості влади, ефективне забезпечення діалогу влади та громади, сприяння залученню потенціалу громади до місцевого розвитку. Офіційний сайт органів місцевого самоврядування – це ресурс зі складною структурою, який дає можливість користувачам ознайомитися з різними новинами, що стосуються суспільного життя, а також дає змогу отримати безліч іншої корисної інформації. Як правило, стандартний функціонал міського сайта містить: новини, довідник адрес і телефонів муніципальних організацій, карту міста, інформацію про міського голову та депутатів, можливість інтеграції у сайт системи відкритого міста, публікацію результатів голосувань та інше. Інтернет-сайт вигідно відрізняється від інших ресурсів тим, що на ньому може бути розміщений доволі великий обсяг інформації, який можна поновлювати.

До завдань апарату сільських, селищних та міських рад належать роботи з інформаційного наповнення та підтримки в актуальному стані наявних ресурсів сайта. Перед створенням сайта потрібно чітко усвідомити, з якою метою він створюється, щоб знати, як будувати меню, на чому концентрувати увагу та інше. Структура сайта повинна передбачати три рівні: головна сторінка сайта, сторінка розділу сайта, яка містить прямі посилання на веб-сторінки з необхідною інформацією; веб-сторінка з інформацією, необхідною відвідувачу (користувачу). Зазвичай, сайти органів влади й місцевого самоврядування оформлюються як інформаційні портали: це точка входу до мережі Інтернет, стартовий сайт, який пропонує власні послуги, а також є путівником у всесвітній мережі. Вони повинні містити інтерактивні сервіси, такі як форуми, електронні звернення, розділи для зворотного зв'язку, а також розділи, присвячені туристичним ресурсам регіону. Серед необхідного контенту мають бути розділи про архітектурні

пам'ятки, історичні об'єкти, маршрути, гіді, а також фотогалереї й відеоекскурсії, які допомагають зацікавити потенційного туриста [5, с. 57].

Значну роль у популяризації архітектури відіграє цифрова візуалізація пам'яток, яка може реалізовуватись через 3D-моделі, панорамні знімки або доповнену реальність. Це дозволяє не тільки зробити об'єкти привабливішими для туристів, а й підвищити обізнаність громадськості щодо необхідності їх збереження. Водночас важливою є і активна участь місцевих громад у створенні змістовного туристичного контенту, оскільки це сприяє підвищенню рівня ідентичності й зацікавленості у збереженні історико-архітектурного спадку.

Варто також впроваджувати публічно-приватне партнерство у сфері охорони й популяризації архітектурних об'єктів. Бізнес, зацікавлений у розвитку туристичної інфраструктури, може стати джерелом фінансування реставраційних робіт, організації екскурсій або промоційних заходів. Такий підхід дозволяє залучити інвестиції, зберігаючи водночас культурну автентичність території.

Крім того, інтеграція архітектурної спадщини в туристичні маршрути з урахуванням тематики (наприклад, барокова архітектура, сакральна спадщина, модернізм тощо) дозволяє створити нішеві продукти, що приваблюють специфічну аудиторію. Це не лише підвищує туристичну цінність регіону, а й сприяє збереженню менш відомих, але унікальних архітектурних об'єктів [6, с. 4].

Популяризація архітектури також повинна здійснюватися через систему освіти, де школярі та студенти отримували б знання про архітектурну спадщину свого краю. Це формує у молоді відповідальне ставлення до національного культурного надбання та створює підґрунтя для сталого розвитку туристичної галузі.

Велике значення має освітній і просвітницький компонент. Необхідно формувати в суспільстві усвідомлення цінності архітектурної спадщини як частини національної ідентичності. Це потребує включення тем з історії

архітектури до шкільних та університетських програм, проведення виставок, форумів, фестивалів архітектури, активної участі ЗМІ та соціальних мереж у висвітленні важливості її збереження [7].

В умовах війни особливої актуальності набуває фіксація стану пам'яток архітектури, що опинилися під загрозою знищення, а також документування злочинів проти культурної спадщини. Україна має активізувати міжнародну співпрацю у сфері збереження архітектури, зокрема у межах програм ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського Союзу. Така співпраця не лише сприятиме технічній та фінансовій підтримці, а й інтегрує українські об'єкти до європейського культурного простору.

Отже, збереження і популяризація архітектури України має базуватися на міждисциплінарному підході, що поєднує зусилля держави, громадськості, науковців, освітян, бізнесу та міжнародних партнерів. Архітектура - не лише історична пам'ять, а й потужний ресурс розвитку туризму, формування культурної дипломатії та національного бренду України у світі.

3.2. Використання сучасних інструментів для просування сакральних архітектурних об'єктів для розвитку туризму.

Сакральна архітектура є невід'ємною складовою культурної ідентичності народів та має значний потенціал для розвитку туризму. Проте недостатній рівень її цифрової присутності та обмеженість традиційних форм промоції гальмують залучення туристів, зокрема молодіжної аудиторії. Впровадження сучасних інструментів цифрового маркетингу відкриває нові можливості для підвищення привабливості релігійних і культурних пам'яток.

Релігійний туризм має особливе значення для розвитку внутрішнього туризму в Україні, оскільки викликає великий інтерес з боку не лише віруючих, а й інших верств населення. Адже цілком закономірним наслідком тривалого панування в суспільстві атеїстичних ідей та ідеологічних приписів в оцінці релігійних явищ, антирелігійної пропаганди і порушення

конституційного принципу свободи совісті є посилена увага до тих явищ, які довгий час перебували під заборобою. Туристично-екскурсійна робота в таких умовах була одним із небагатьох джерел отримання знань про історію розвитку релігії в Україні, яка є духовним стрижнем національної культури і об'єднавчою основою нації. Володіння цим масивом знань є необхідною умовою подальшого розвитку суспільства і збереження його культурних надбань [8, с. 165].

Релігійна традиція українського народу та наявні сакральні ресурси сприяють формуванню стійкого попиту на паломницькі тури та формуванню в нашій країні ринку релігійного туризму. Розвиток загального інтересу до релігійного туризму не обійшов і Україну. Спостерігається процес становлення туристичних фірм з організації релігійних і паломницьких турів, а також деяких паломницьких служб, організованих при монастирях, церквах, а також інших релігійних організаціях. Тільки за останні три-чотири роки в Україні значно збільшилася кількість туристів, що здійснюють паломництво до святинь України, а також прямуючих за кордон з релігійно-пізнавальною метою. Основні маршрути таких поїздок пролягли до Ізраїлю, Італії, Греції, Кіпру, Туреччини, Єгипту, Саудівської Аравії, Індії, Китаю, на Тибет.

Попри суспільно-політичні перетурбації в Україні, релігійний туризм демонструє феноменальну життєздатність і динамізм. З кожним роком кількість туристів, охочих відвідати духовні і святі місця України збільшується з помітним приростом 10-15% щорічно [9]. Це пояснюється як релігійними мотивами так і туристичним інтересом. Але якщо раніше туристи готові були спати в спальниках у великих залах храмів і монастирів, прийнявши участь у піших походах, то зараз туристи вимагають значно більше комфорту: двомісні номер з повним набором зручностей. А це в свою чергу створює передумови до сталого розвитку туристичної індустрії України загалом [10].

На часі уточнення і комплексний аналіз туристичних потоків на теренах України, просування нових туристичних DESTINATION, прокладання таких туристичних маршрутів, що були б привабливими для внутрішнього і

зовнішнього релігійного й релігієзнавчого туризму, відкриваючи українцям і світові історичне багатство і конфесійне розмаїття релігійного життя України. А ці спеціальні види туризму в Україні мають надзвичайний потенціал розвитку, який ще чекає свого розкриття. Тому що Україна – це не тільки унікальні пам'ятки релігійної архітектури і всесвітньо відомі паломницькі святині для православних прочан. Це й мережа римо-католицьких і грекокатолицьких соборів, храмів, монастирських комплексів, сакральних об'єктів (Львів, Луцьк, Жовква, Зарваниця, Біла Церква, Чортків, Івано-Франківськ); архітектурні та історико-релігійні пам'ятки ранньо-протестантських конфесій (лютеран, кальвіністів, социніан); священні місця паломництва хасидів з усього світу (Умань, Меджибож, Бердичів, Новоград-Волинський); унікальні пам'ятки караїмів і мусульман на кримських землях (у т. ч. єдине вціліле в Європі текіє дервішів); це, зрештою, жива книга багатовікової історії релігій на теренах, де зустрілися та перетнулися Схід і Захід; православна й католицька цивілізація; язичництво, християнство та іслам; релігії етнічних меншин і новопосталі нетрадиційні течії. Тут – полірелігійна європейська держава, де понад 120 конфесій знайшли свою нішу й аудиторію, витворили свій сакральний мікрокосмос; держава, де точилися не тільки гострі міжконфесійні конфлікти, а й народжувалися нові форми екуменізму і міжконфесійної толерантності. Релігійний і релігієзнавчий туризм є вкрай важливими і для становлення національної самосвідомості, будучи джерелом знань про переплетення релігійних та національних ідентичностей народів, що заселяли ці терени, про ті стрижневі духовні інтуїції, що формували ментальність, психологію, світогляд українства; засобом збереження і трансляції в поколіннях великого масиву знань і соціокультурної пам'яті [11].

Сучасний розвиток цифрових технологій та комунікаційних платформ відкриває нові можливості для популяризації української сакральної архітектури як в межах держави, так і на міжнародному рівні. У контексті зростання інтересу до національної культурної спадщини, важливим

завданням є не лише її збереження, а й активна репрезентація через інноваційні формати. Це дозволяє трансформувати підходи до просвітництва, музейництва, туризму та наукової діяльності, а також розширити цільову аудиторію через інтерактивні медіа.

До ключових інноваційних інструментів належать віртуальні тури сакральними об'єктами, які надають користувачам можливість «відвідати» храм у форматі 360° без фізичної присутності. Такі технології особливо ефективні у воєнний час або за умов обмеженого доступу до певних регіонів. Віртуальні екскурсії, інтерактивні карти, відеогіди сприяють створенню візуального архіву сакральної спадщини. Водночас розробка мобільних застосунків з функцією геолокації дозволяє поєднати туристичний маршрут із глибоким пізнанням історико-архітектурного контексту.

Значну роль у цифровій трансформації відіграють технології доповненої реальності (AR) та віртуальної реальності (VR) (табл.3.3.), що дозволяють реконструювати втрачені або зруйновані сакральні об'єкти, демонструвати їх первісний вигляд та занурювати глядача в простір минулого.

Таблиця 3.3.

Цифрові інструменти для взаємодії з сакральною спадщиною

Інструмент	Призначення	Технічна реалізація
Віртуальні тури 360°	Доступ до храмів у цифровому просторі	Панорамна зйомка, інтеграція у вебплатформи
AR/VR технології	Реконструкція сакрального середовища	AR-додатки, 3D-шоломи, інтерактивні екрани
3D-модельовання та сканування	Збереження цифрових копій об'єктів	Фотограмметрія, лазерне сканування
Веб-архіви	Доступ до документованих об'єктів	Портали, відкриті бази даних, архівні сервіси

Джерело: складено автором на основі [13]

Активна популяризація сакральної архітектури неможлива без залучення сучасних каналів інформаційного впливу. Особливу роль

відіграють соціальні мережі (табл. 3.4.), які дозволяють формувати культурний бренд національної спадщини, вести просвітницьку роботу, розповідати про традиції, історію, збереження та сучасне використання сакральних споруд.

Таблиця 3.4.

Соціальні та комунікаційні платформи як засоби популяризації

Платформа	Цільова аудиторія	Формати контенту
YouTube	Широке коло користувачів, освітяни, туристи	Документальні відео, екскурсії, інтерв'ю
Instagram	Молодь, митці, краєзнавці	Фотоекскурси, reels, історії про церкви
TikTok	Молодіжна аудиторія	Короткі відеонариси, етнографічні сюжети
Facebook	Громадські ініціативи, громади, священники	Події, обговорення, аналітика, анонси

Джерело: складено автором на основі [14]

Важливим напрямом стає розробка інтерактивних туристичних маршрутів сакральної архітектури (табл. 3.5) із залученням місцевих громад, культурних організацій та туристичних операторів. Такі маршрути можуть об'єднувати кілька регіональних храмів, історичні факти та фольклор, і бути підтримані інфраструктурно й технологічно.

Таблиця 3.5.

Інтерактивні маршрути як форма інноваційного туризму

Назва маршруту	Регіон	Особливості реалізації
Дерев'яні церкви Карпат	Львівська, Закарпатська обл.	GPS-навігація, QR-коди на об'єктах, аудіогіди
Подільські святині	Хмельницька, Вінницька обл.	Маршрути з доповненою реальністю, локальні екскурсоводи
Київська сакральна спадщина	Київ	3D-гід по лаврі, VR-модель Софії Київської
Слобожанський оберіг	Харківська обл.	Віртуальний архів та путівник через мобільний застосунок

Джерело: складено автором на основі [20]

Ще одним напрямом інновацій є застосування блокчейн-технологій для збереження цифрових активів, а також створення NFT-колекцій на тему сакральної архітектури (табл. 3.6.). Це відкриває не лише культурні, а й економічні перспективи через залучення благодійних донатів, краудфандингових платформ та мистецьких інвестицій.

Таблиця 3.6.

Блокчейн та NFT у сфері збереження спадщини

Технологія	Можливості	Приклади застосування
NFT-колекції	Залучення фінансування, популяризація образів храмів	Цифрові ікони, моделі храмів для продажу
Смарт-контракти	Прозорі благодійні збори на реставрацію	Платформи для цільового донатингу
Блокчейн-архіви	Невикривне зберігання даних про стан об'єктів	Публічні реєстри реставраційних звітів
Цифрові сертифікати	Фіксація автентичності збережених об'єктів	Платформи типу OpenSea, Immutable X

Джерело: складено автором на основі [21]

Таким чином, упровадження інноваційних технологій у сферу охорони й популяризації сакральної архітектури є не лише логічною відповіддю на глобальні виклики сучасності, а й потужним інструментом формування національного культурного наративу. Умовою успіху залишається міждисциплінарна взаємодія між наукою, мистецтвом, цифровими технологіями та громадянським суспільством.

3.3. Розробка туристичних маршрутів із фокусом на об'єкти сакральної архітектури.

Сакральна архітектура як складова культурної спадщини відіграє важливу роль у формуванні духовного, естетичного та історичного образу регіонів. Храми, монастирі, каплиці та інші релігійні споруди відображають

не лише архітектурні традиції епох, а й глибокі символічні сенси, що живлять духовне життя суспільства. Туризм, зокрема культурно-пізнавальний та релігійний, відкриває можливості для переосмислення сакрального простору в контексті сучасної мобільності. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває розробка туристичних маршрутів, орієнтованих на об'єкти сакральної архітектури.

Процес формування таких маршрутів передбачає не лише логістичне планування, а й глибоке розуміння культурної цінності кожного об'єкта. Ефективний маршрут повинен поєднувати різні типи сакральних споруд, що репрезентують різні історичні періоди, конфесійні традиції та архітектурні стилі. Це сприяє формуванню цілісного уявлення про духовну історію регіону. Особливо цінними є маршрути, які включають об'єкти, що досі виконують культову функцію, а також ті, які мають статус пам'яток ЮНЕСКО або національного значення.

У розробці таких маршрутів важливе місце займає робота з місцевими громадами, церковними структурами та органами культурної спадщини. Їхня участь гарантує автентичність поданої інформації, а також дозволяє враховувати релігійні особливості, норми поведінки та правила відвідування. Водночас важливою є адаптація інформації для туристів - через аудіогіди, мобільні застосунки, багатомовні буклети, а також екскурсійні послуги, що дозволяють здійснити глибше пізнання об'єктів [12].

На сучасному етапі розвитку релігійного туризму виокремлюють чотири ключові складові, що формують основу цього напрямку: місця релігійного культу, інфраструктура для ночівлі, харчування, а також транспортне забезпечення [13]. Всі ці компоненти є критично важливими для створення якісного туристичного маршруту, орієнтованого на сакральні об'єкти.

Туристи, які вирушають у релігійні подорожі - чи то з метою паломництва, чи з пізнавально-екскурсійним інтересом, - користуються різноманітними видами транспорту залежно від доступності маршрутів.

Серед них - авіаційний, залізничний, автобусний та водний транспорт [13]. У певних випадках практикується піше проходження маршруту, особливо коли йдеться про символічно значущі ділянки дороги до святинь. Така форма подорожі вимагає від учасників додаткових фізичних зусиль і часто сприймається як частина духовного очищення.

Процес створення туристичного продукту для релігійних подорожей починається з формування ідеї та прийняття рішення про розробку комплексного туристичного пакету, який включає розміщення, транспорт, харчування, гідів, а також за потреби – перекладачів. Далі відбувається послідовне проходження етапів, серед яких: аналіз туристичного попиту, визначення головних компонентів маршруту, економічні розрахунки, встановлення ціни й подальше просування туру на ринку [14].

Початкова розробка маршруту потребує ґрунтовного аналізу тенденцій у сфері релігійного та екскурсійного туризму. Вивчаються такі аспекти, як тип транспорту, бюджет туриста, рівень комфортності місць розміщення, наявність харчових пунктів, перелік сакральних та історико-культурних пам'яток. Одночасно аналізується пропозиція на ринку туристичних послуг – постачальники, партнери, особливості локацій. Визначається транспортна доступність обраних об'єктів, ступінь розвиненості інфраструктури, можливість організувати прийом туристів у культових спорудах - храмах, монастирях, релігійних центрах. Враховуються обмеження: деякі монастирі приймають лише паломників певної статі чи віросповідання; деякі святині доступні тільки для осіб відповідної релігії, як-от Мекка, що відкрита виключно для мусульман.

Після аналізу попиту та пропозиції формується базова модель маршруту, яка узгоджується з контрагентами. Після цього починається етап просування туру, формування комплексу маркетингових дій, спрямованих на стимулювання продажів [12].

З огляду на особливості паломницького туризму, його часто організовують релігійні установи. Цей вид подорожей орієнтований як на

індивідуальних мандрівників, так і на малі групи: родини, молодіжні об'єднання, рідше - на дітей та підлітків. Через високі фізичні та духовні навантаження такі подорожі найчастіше обирають люди з достатньо міцним здоров'ям. Комфорт у паломницьких турах не є основною вимогою, а навпаки - відмова від нього іноді вважається частиною духовної практики. Чим простішими є умови проживання, харчування та пересування, тим сильніше підкреслюється аскетичний характер подорожі.

Розумним є інтегрування сакральних об'єктів архітектури у спеціалізовані маршрути на кшталт «Шляхами паломників», «Монастирі Карпат», «Дорогою барокових соборів». Подібні маршрути можуть охоплювати кілька регіонів та мати як кільцеву, так і лінійну структуру. Вони мають привабливість як для внутрішніх туристів, так і для іноземних відвідувачів, особливо тих, хто цікавиться християнською духовною спадщиною, східноєвропейською архітектурою та історією.

Реалізація таких проектів безпосередньо залежить від рівня інфраструктури - доступності транспортного сполучення, наявності закладів розміщення й харчування, туристичних інформаційних центрів, кваліфікованих гідів, перекладачів, умов для людей з обмеженими можливостями. Успішність маршрутів також визначається сезонними чинниками, кліматичними умовами, рівнем безпеки та соціально-релігійною ситуацією в регіоні.

Формування туристичних маршрутів, орієнтованих на сакральну архітектуру, не лише сприяє популяризації культурно-духовної спадщини, але й стимулює економічний розвиток регіонів, збереження релігійної ідентичності та автентичних традицій. Водночас важливо підтримувати баланс між туристичною комерціалізацією та дбайливим ставленням до духовної цінності відвідуваних місць.

Розглянемо приклад релігійно-екскурсійного маршруту під назвою «Дві великі святині», який охоплює визначні духовні центри - Київ і Почаїв у Тернопільській області.

Релігійний тур, як правило, передбачає надання комплексу послуг, що включає проживання, харчування й транспортування паломників або туристів, які мають на меті релігійне, екскурсійне чи наукове пізнання. Під час організації подібних мандрівок формується детальна програма, що охоплює всі ключові етапи подорожі. Такі тури обов'язково передбачають супровід екскурсовода, який забезпечує інформативну підтримку відвідувачів у місцях релігійного значення. Часто релігійні екскурсії є частиною ширших тематичних маршрутів, інтегрованих у турпакети, які підходять для осіб різного віку та фізичної підготовки, включно з дітьми.

Під туристичними послугами в релігійних подорожах маються на увазі ті, що надаються безпосередньо під час перебування туристів у святих місцях. Їх можна поділити на основні й додаткові. Основні послуги (зокрема проживання й перевезення) входять до складу базового турпакета й оплачуються заздалегідь, тоді як додаткові туристи можуть придбати на місці самостійно відповідно до власних потреб.

Маршрут «Дві великі святині» має такі характеристики (табл. 3.1):

Тривалість подорожі – 3 дні/2 ночі,

Сезонність – доступний протягом усього року,

Рівень обслуговування – туристичний стандарт.

Туристичний стандарт у межах паломницького маршруту «Дві великі святині» охоплює базовий, але якісний рівень обслуговування. Він включає проживання в готелях категорії 2–3 зірки або у спеціалізованих паломницьких притулках, які забезпечують найнеобхідніші умови: чисті кімнати, наявність санвузла, постільної білизни, гарячої води та опалення. Харчування зазвичай передбачає сніданки або сніданки з обідами, при цьому меню відповідає простим стандартам здорового харчування і може враховувати релігійні обмеження чи пости. Транспортне забезпечення здійснюється автобусами туристичного класу з кондиціонером, що забезпечує комфорт під час переїздів. Супровід маршруту здійснюється гідом-екскурсоводом, який володіє знаннями з релігійної історії та культури, надаючи учасникам не лише

інформацію, а й духовну підтримку. У склад туру входить також медичне страхування на період подорожі.

Низька вартість туру обумовлена його релігійною спрямованістю, оскільки головна мета подорожі полягає не в розвагах, а у духовному збагаченні. Такі поїздки нерідко частково фінансуються церковними громадами або благодійними організаціями. Проживання у монастирських чи паломницьких закладах значно здешевлює загальну вартість туру. Крім того, організація групових поїздок дозволяє отримати знижки на транспорт та харчування. Відсутність комерційних розважальних заходів також впливає на зниження вартості. Таким чином, невисока ціна маршруту не означає низької якості, а навпаки – свідчить про доцільне використання ресурсів з урахуванням духовних цілей подорожі.

Тип маршруту – лінійно-радіальний.

Запланований шлях включає переїзди між Києвом і Почаєвом з поверненням до початкової точки – столиці України.

Мінімальна кількість учасників у турі «Дві великі святині» становить 15 осіб. Така чисельність дозволяє забезпечити ефективну організацію подорожі, оптимальний розподіл витрат на транспорт і супровід, а також комфортне проведення екскурсійної програми. За меншої кількості учасників тур може бути перенесений або переглянутий за умовами.

Таблиця 3.1

Програма туру «Дві великі святині»

<i>День 1</i>	<i>м. Київ – м. Почаїв</i>
8-00	Збір туристів на ж/д вокзалі у м. Києві.
8-30	Автобусний переїзд до Києво-Печерської Лаври.
9-30 – 13-00	Відвідування з екскурсоводом печер та музеїв, що розташовано на території Києво-Печерської Лаври.
13-00 – 14-00	Обід на території на Києво-Печерської Лаври.
14-00 - 21-00	Автобусний переїзд до Почаївської Лаври.

з 21-00	Вечеря та відпочинок у готелі при Почаївській Лаврі
День 2	м. Почаїв м. Почаїв
8-00 – 9-00	Сніданок на території на Почаївської Лаври.
9-30 – 13-00	Відвідування з екскурсоводом Почаївської Лаври та музеїв, що розташовано на її території.
13-00 – 14-00	Обід на території на Почаївської Лаври
14-00 – 17-00	Відвідування з екскурсоводом Почаївської Лаври та музеїв, що розташовано на її території.
17-00 – 18-00	Вечеря
з 18-00	вільний час та відпочинок у готелі при Почаївській Лаврі
День 3	м. Почаїв – м. Київ
8-00 – 9-00	Сніданок на території на Почаївської Лаври.
9-30 – 13-00	Відвідування з екскурсоводом Почаївської Лаври та музеїв, що розташовано на її території.
13-00 – 14-00	Обід на території на Почаївської Лаври.
з 14-00	Автобусний переїзд до м. Києва

Джерело: складено автором на основі

Калькуляція туру «Дві великі святині» в розрахунку на 1 особу з двома ночівлями та 2 сніданки, 3 обіди та 2 вечері наведена в табл. 3.2 [15-20].

Таблиця 3.2

Калькуляція туру «Дві великі святині» [15-20]

Стаття витрат	Вартість на 1 особу, грн
Організація туру	500 грн
Проживання	2 ночі x 100 грн = 200 грн
Харчування	Сніданок 2 x 80 = 160 грн Обід 3 x 150 = 450 грн Вечеря 2 x 100 = 200 грн
Послуги гідаекскурсовода	500 грн
Транспортні послуги (автобусне перевезення)	700 грн
Додаткові послуги	за рахунок туриста

Собівартість туру	2710 грн
Прибуток (30%)	790 грн
Вартість туру	3523 грн

Джерело: складено автором на основі

Організація розміщення в релігійних подорожах має свою специфіку. Туристи, які беруть участь у паломництві, можуть бути розміщені в безпосередній близькості до духовних центрів - у келіях монастирів, паломницьких домах, гуртожитках або навіть тимчасових наметових таборах. Іноді ночівля відбувається просто в храмах чи на відкритому повітрі. У таких місцях часто допускається проживання разом із монашеством, а при бажанні паломники можуть бути залучені до виконання монастирських обов'язків (послуху). Зазвичай проживання в таких осередках організовується за добровільні пожертви або в обмін на господарську допомогу. Комфорт у таких умовах мінімальний - головна мета розміщення полягає у забезпеченні базових потреб: чистота, тиша, можливість відпочинку. Іноді до послуг із розміщення додається харчування.

У вартість релігійного туру 500 грн включено базовий комплекс організаційних і супровідних послуг, необхідних для забезпечення якісної подорожі. Частина цієї суми покриває роботу туристичного менеджера, який займається формуванням маршруту, комунікацією з учасниками, узгодженням графіків та вирішенням адміністративних питань. Окрему роль відіграє супровід гіда, який не лише проводить екскурсії, а й орієнтує групу у святинях, розповідає про їх історію, духовне значення та обряди, які відбуваються під час перебування паломників.

У межах цієї суми також здійснюється попереднє бронювання місць проживання, що гарантує наявність місць у паломницьких притулках чи недорогих готелях. Таке бронювання дозволяє уникнути додаткових витрат або непередбачених ситуацій під час подорожі. Вартість також частково включає витрати на організацію логістики (розрахунок маршруту, узгодження часу з водіями, зупинки для відпочинку тощо), оформлення медичного

страхування і друк необхідних інформаційних матеріалів (буклетів, розкладів тощо). Завдяки спрощеному формату обслуговування та оптимізованим витратам, вартість туру залишається доступною, але включає всі необхідні елементи для комфортної та організованої поїздки.

У випадку з маршрутом «Дві великі святині» організаторам необхідно заздалегідь узгодити умови розміщення з керівництвом Києво-Печерської та Почаївської лавр.

Учасники паломництв користуються різними видами транспорту: автомобілями, автобусами, потягами, літаками, а іноді навіть човнами. Проте важливе місце посідає піше пересування. Піша проща - це не лише фізична активність, а й духовна практика, яка передбачає подолання труднощів, внутрішнє очищення та смирення. Часто релігійні об'єкти розташовані в важкодоступних місцях, де немає зручного транспортного сполучення. Якщо ж подорож передбачає використання транспорту, то він має бути недорогим, зручним, а водій – обізнаним із нюансами таких поїздок. У маршруті «Дві великі святині» обрано автобусний транспорт, який дозволяє доставити групу до основних святинь та повернути назад. У разі потреби можна передбачити внутрішні переїзди між релігійними об'єктами, розташованими на великій відстані.

Серед супутніх послуг, що супроводжують релігійний туризм, важливе місце займає можливість придбати сувеніри. У паломницьких центрах туристам пропонують різноманітну духовну продукцію: хрестики, ікони, образи, освячені свічки, духовну літературу, монастирські хлібобулочні вироби, вервиці, магніти, предмети релігійного призначення. До них також належать унікальні символи різних віросповідань - ханукія, хамса, мезуза, резервуари з водою з Йордану, або набори прочанина (наприклад, ладан, елей, свята земля, вода з річки Йордан). Всі ці речі мають сакральне значення та слугують оберегами, духовною підтримкою, нагадуванням про звершену подорож. Придбати такі сувеніри можна переважно на території

паломницьких центрів, іноді - в міських крамницях, і вони не входять до основної вартості туру «Дві великі святині».

Отже, під час організації релігійного туру «Дві великі святині», потрібно врахувати його специфіку, специфіку закладів розміщення таких туристів, спосіб оплати у релігійних закладах, особливості процесу харчування релігійних туристів як у паломницьких центрах, так і при організації харчування у ресторанах, а також враховувати специфіку перевезення таких туристів. Цим видом туризму, як правило, займаються люди із невисоким рівнем достатку, які розраховують на демократичні ціни, недорогі готелі та транспортні засоби. І основною метою такої подорожі є не відпочинок із високим рівнем комфорту, а духовне очищення, прощення гріхів та досягнення душевної рівноваги.

Таким чином, сакральна архітектура може і повинна ставати не лише символом віри, а й вікном у духовну та культурну історію народу, відкритим для всіх охочих - за умови делікатного, вдумливого та професійного підходу до розробки туристичних маршрутів.

Висновок до Розділу III

Таким чином, поєднання нормативної роботи, освітньо-наукових підходів, сучасних технологій та міжсекторальної взаємодії може забезпечити належне збереження й ефективну популяризацію української сакральної архітектури у XXI столітті.

Упровадження інноваційних технологій у сферу охорони й популяризації сакральної архітектури є не лише логічною відповіддю на глобальні виклики сучасності, а й потужним інструментом формування національного культурного наративу. Умовою успіху залишається міждисциплінарна взаємодія між наукою, мистецтвом, цифровими технологіями та громадянським суспільством.

Під час організації релігійного туру «Дві великі святині», потрібно врахувати його специфіку, специфіку закладів розміщення таких туристів, спосіб оплати у релігійних закладах, особливості процесу харчування релігійних туристів як у паломницьких центрах, так і при організації харчування у ресторанах, а також враховувати специфіку перевезення таких туристів. Цим видом туризму, як правило, займаються люди із невисоким рівнем достатку, які розраховують на демократичні ціни, недорогі готелі та транспортні засоби. І основною метою такої подорожі є не відпочинок із високим рівнем комфорту, а духовне очищення, прощення гріхів та досягнення душевної рівноваги.

Розроблений семиденний туристичний маршрут спрямований на популяризацію сакральної архітектури України як невід’ємної складової культурної спадщини. Він охоплює ключові духовні центри України, поєднуючи релігійний, пізнавальний і екскурсійний формати подорожі.

Маршрут вирізняється збалансованістю між духовним змістом і комфортом учасників: продумане логістичне забезпечення, безпечні умови перебування, якісне екскурсійне супроводження та використання сучасних цифрових рішень (QR-навігатори, мобільний застосунок, AR-технології). Завдяки цьому маршрут є привабливим як для паломників, так і для звичайних туристів, які прагнуть глибшого знайомства з українською релігійною культурою.

Запропонований тур має високий потенціал для впровадження на практиці - як у вигляді окремого туристичного продукту, так і як модель для інших регіонів, що прагнуть розвивати напрямок сакрального туризму. Він також сприяє підвищенню духовного рівня населення, підтримці міжконфесійного діалогу та збереженню національної ідентичності.

ВИСНОВКИ

Отже, збереження і популяризація архітектури України має базуватися на міждисциплінарному підході, що поєднує зусилля держави, громадськості, науковців, освітян, бізнесу та міжнародних партнерів. Архітектура - не лише історична пам'ять, а й потужний ресурс розвитку туризму, формування культурної дипломатії та національного бренду України у світі.

Використання сучасних інструментів цифрової комунікації в сфері просування сакральної архітектурної спадщини сприяє розвитку туризму, активізує громадську участь та формує нову культуру споживання духовних цінностей. Водночас важливо зберігати баланс між комерційними цілями і сакральною суттю таких об'єктів, забезпечуючи повагу до їхньої релігійної значущості та історичного контексту.

Під час організації релігійного туру «Дві великі святині», потрібно врахувати його специфіку, специфіку закладів розміщення таких туристів, спосіб оплати у релігійних закладах, особливості процесу харчування релігійних туристів як у паломницьких центрах, так і при організації харчування у ресторанах, а також враховувати специфіку перевезення таких туристів. Цим видом туризму, як правило, займаються люди із невисоким рівнем достатку, які розраховують на демократичні ціни, недорогі готелі та транспортні засоби. І основною метою такої подорожі є не відпочинок із високим рівнем комфорту, а духовне очищення, прощення гріхів та досягнення душевної рівноваги.

Таким чином, сакральна архітектура може і повинна ставати не лише символом віри, а й вікном у духовну та культурну історію народу, відкритим для всіх охочих - за умови делікатного, вдумливого та професійного підходу до розробки туристичних маршрутів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гевель К. М. Регіональний рівень управління сферою збереження історико-культурної спадщини в Україні. Реформування системи державного управління та державної служби: теорія і практика: матер. наук.-практ. конф.(Львів, 22 жовт. 2010 р.): у 2 ч. за наук. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського. Львів : ЛРІДУ, 2010. Ч. 2. С. 27–31
2. Козловський Є. Функції та повноваження органів місцевого самоврядування в процесі розвитку вітчизняного туризму. Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в Україні : матер. наук.-практ. конф. за міжнар. участю. Київ, 31 трав. 2006 р. К. : Вид-во НАДУ, 2006. Т. 1. С. 215–216.
3. Малишева О. В. Напрямки вдосконалення економічного механізму державного управління охороною культурної спадщини АР Крим. Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в Україні : матер. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 31 трав. 2006 р.): у 2 т. К. : Вид-во НАДУ, 2006. Т. 2. С. 346–348.
4. Мещеряков В. В. Механізми державного регулювання у сфері охорони історико-культурної спадщини та пам'яток архітектури в регіона: дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 “Механізми державного управління”. К.: Національна академія державного управління при президентові України URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=efdu_2013_37_38
5. Рубановський К. Інформаційна відкритість органів місцевого самоврядування : посібник для муніципальних посадовців. К. Рубановський, А. Дуда, О. Федорович; ГО “Агентство з розвитку приватної ініціативи”. Івано-Франківськ, 2013. 96 с.

6. Теодорович Д. О. Стан і перспективи застосування сучасних механізмів розвитку територій у діяльності органів місцевого самоврядування: туристичний аспект. Теорія та практика державного управління. К.: Центр навч. літ-ри, 2013. Вип. 4 (43). С. 1–5.
7. Холодок В. Фактори актуалізації державного управління розвитком палацово-паркових комплексі URL: www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2010-2/doc/1/05.pdf.
8. Худoley О. С. Актуальні проблеми пам'яткоохоронної справи в Україні на сучасному етапі. Гілея. 2011. Вип. 45. С. 163–167.
9. Литвин І. В. Релігійний туризм в Україні (90-ті рр. ХХ ст. – сьогодення). НПУ імені М. П. Драгоманова, Науковий часопис. Серія 6: Історичні науки. 2014. Вип. 12. С. 280–287.
10. Релігійний туризм в Україні (90-ті рр. ХХ ст. – сьогодення). Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки. 2014. Вип. 12. С. 280-287
11. Арістова А. Релігійний і релігієзнавчий туризм в Україні: проблеми розвитку. Наук. щорічник «Історія релігій в Україні». 2019. Вип. 29. С. 201-210.
12. Розвиток релігійного туризму як шлях до відновлення туристичної галузі в умовах соціально-економічної кризи. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2017. Вип. 58. С. 226-232.
13. Шишигіна Л. С. Маркетингові засоби просування туристичних послуг на ринку України. Економіка та підприємництво. 2015. № 34-35. Ч. 1. К. : КНЕУ, 2015. С. 418-424.
14. Шуплат О. М. Формування поняття "туризм" у сучасній економічній науці. Ефективна економіка. 2015. № 12. С. 1-7
15. Прейскурант цін на платні послуги, що надаються у Національному заповіднику "Києво-Печерська лавра" URL: https://kplavra.kyiv.ua/ua/tickets_ua

- 16.Замовлення місць та вартість номерів у для прочан Свято-Успенської Почаївської URL: <https://www.pochaev.org.ua/zamovlennia-mists-ta-vartist-nomeriv-u-dlia-prochan-sviato-uspenskoii-pochaivskoi/>
- 17.Почаївська Лавра. Офіційний сайт. Розділ: Паломникам. URL: <https://lavra.church.ua/palomnikom>
- 18.Туроператор «Паломник». Прайс на паломницькі поїздки та послуги. URL: <https://palomnyk.com.ua/tury>
- 19.Busfor.ua – онлайн-бронювання автобусних квитків Київ–Почаїв–Київ. URL: <https://busfor.ua>
- 20.Мережа готелів для паломників при монастирях в Україні. Портал паломника. URL: <https://pilgrim.org.ua>
- 21.Ярьоменко С. Г. Народна сакральна архітектура України як ресурс для пізнавальних видів туризму. Науковий вісник ХДГУ. Географічні науки, 2016, № 5. URL: <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/download/197/191>
- 22.Міщенко О. В. Сакральна спадщина України: класифікація та просторовий аналіз. Український географічний журнал, 2023, 4(124) URL: https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ_2023_04_3_2%281%29.pdf
- 23.Дячок О. М. Формування архітектури сакральних комплексів під впливом суспільно-політичних процесів (на прикладі Тернопільської області). Дисертація, ЛНУ «Львівська політехніка», 2020. URL: <https://ena.lpnu.ua/items/47c50d00-054f-45e6-8f3c-8deaafeef04f>
- 24.Тертична Ю. В. Сакральна архітектура України як об'єкт туризму. Географія та туризм, 2011, № 13. URL: https://www.geolgt.com.ua/images/stories/gt/2011/gt_2011_13_31.pdf
- 25.Турясова Т. І. Сутність і значення сакральних категорій в туризмі. URL:https://tourlib.net/statti_ukr/tarasova.htm
- 26.Дуткіна О. П. Релігійне паломництво як перспективний вид туризму. Туристичні ресурси України, 1996, с. 112–116 URL:

<https://intranet.vspu.edu.ua/landscapescience/index.php/journal/article/view/56>

27. Архітектура сакральна. Енциклопедія Сучасної України, 2002. URL https://www.geolgt.com.ua/images/stories/gt/2011/gt_2011_13_31.pdf :
28. Wikipedia: Українська архітектура (розділи про сакральну еволюцію XX–XXI ст.) URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_архітектура
29. Софія Київська. Офіційний сайт Національного заповідника «Софія Київська». URL <https://sophiakyivska.com.ua>
30. Собор Святого Юра (Львів). Відомості про пам'ятку. URL: <https://vkarpatah.in.ua/sobor-svyatogo-yura/>
31. Свято-Успенська Почаївська лавра. Офіційна сторінка у Facebook. URL: <https://www.facebook.com/PochaivLavra/>
32. Святогірська лавра. Туристичний портал. URL: <https://travel-al.com.ua/2018/08/29/svyatogirsk/>
33. Успенський собор, Харків. Культурний портал. URL: <https://ui.org.ua/postcard/holy-dormition-cathedral-kharkiv>
34. Острозька замкова церква. Офіційний сайт Острозького замку. URL: <https://ostroycastle.com.ua/bogoyavlenska-tserkva/>
35. ЮНЕСКО та українська архітектурна спадщина. URL: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/ua>
36. Дерев'яні церкви Карпатського регіону. Інформаційний портал туристичних пам'яток України. URL: https://derev.org.ua/main/unesco.htm?utm_source=chatgpt.com